

HOBUECHEN1135

N° 135 / 2025-1 FEBRUARI

GLASRAMEN
IN DE O.L.V.
GEBORTEKERK

HOBOKENSE
STUDENTEN AAN DE
LEUVENSE
UNIVERSITEIT
IN DE 18DE EEUW

**BIRGITTA VAN
ZWEDEN**

PATRONES VAN HET
BIRGITTIJNENKLOOSTER

KLOOSTER VAN DE ZUSTERS DER CHRISTELIJKE
SCHOLEN - HOBOKEN CENTRUM

driemaandelijks tijdschrift van de
Heemkundige Kring van Hoboken

jaargang 40 - 1 / N°135 / februari 2025

Hobuechen 1135 is een uitgave van de
V.Z.W. HEEMKUNDIGE KRING HOBUECHEN 1135

Redactieteam:

Patrick Pieters

Rita Paenen-Spies

Secretariaat:

Rita Paenen-Spies

Sint Bernardsesteenweg 987 bus 502, 2660 Hoboken

Tel. 03/827.33.26

Rekeningnummer BE46 0682 0716 3836

Verantwoordelijke uitgever:

Heemkundige Kring "Hobuechen 1135" vzw

Ruilabonnement:

Aanvragen worden gericht aan het secretariaat.

Copyright artikels:

bij de auteurs

Elke auteur is inhoudelijk verantwoordelijk voor zijn of haar bijdrage

Wettelijk depot: D/1997/5241/1

Cover: Klooster van de Zusters der Christelijke Scholen – Hoboken Centrum

Archief Heemkundige Kring

5 Voorwoord

Patrick PIETERS

7 Hobokense jonge mannen aan de Leuvense universiteit

Nadine THYS

13 Birgitta van Zweden en haar geboortevisie van Jezus

Hugo LAMBRECHTS-AUGUSTEYNS

25 De glasramen van O.L.V.-Geboortekerk te Hoboken en hun schenkers - deel 2

Walter VANDEWEYER

33 Te zien op de zolder

Korneel PAENEN

43 Hoboken in de Vlaamse pers

Patrick PIETERS

47 Schenkingen aan ons archief

49 Ledenvergadering 7 december 2024

50 Wij namen afscheid van...

51 Activiteitenkalender

52 Happy Valentine

Voorwoord

Patrick PIETERS

Il faut changer pour que tout reste pareil¹

Met trots presenteert het bestuur u dit nieuwe nummer van Hobuechen 1135. Ditmaal niet alleen gevuld met boeiende verhalen over de rijke geschiedenis van Hoboken, maar ook met een vernieuwde lay-out. Deze vernieuwing is meer dan een esthetische ingreep: het is een stap vooruit die de traditie van ons tijdschrift moet versterken en onze missie kracht dient bij te zetten.

Zoals Lampedusa in zijn meesterwerk *Il Gattopardo* treffend stelt, zijn veranderingen soms nodig om datgene wat waardevol is, te behouden. Ons tijdschrift heeft altijd gediend als een brug tussen verleden en heden. Het is een uithangbord voor onze vereniging, een middel om de geschiedenis van Hoboken levendig te houden, en een verzamelplek voor berichten over het sociale leven binnen onze kring. Maar bovenal is het een naslagwerk waarin de schatkamer van Hobokens erfgoed ontsloten wordt. Dat historici, genealogen en andere onderzoekers al jarenlang onze archieven raadplegen op basis van artikelen in dit tijdschrift, is daar een mooie getuigenis van.

Het maken van een kwalitatief tijdschrift blijft echter een uitdaging. De kracht van Hobuechen 1135 ligt in de gedrevenheid van een klein maar toegewijd aantal auteurs die niet alleen de verhalen naar boven halen, maar ze ook tot leven brengen. Hun inzet en vakmanschap zijn onmisbaar en verdienen onze grote waardering. De redactie dankt eveneens ons lid, Thomas Loriers. De nieuwe, frisse lay-out die de ambitie en dynamiek onderstreept van onze vereniging om eigentijds te blijven, is helemaal zijn verdienste.

Wij hopen dat u met plezier door deze vernieuwde pagina's bladert, dat u zich laat inspireren door de verhalen, en dat het tijdschrift blijft bijdragen aan de verbinding tussen de leden van onze kring. Uiteindelijk is het onze gedeelde geschiedenis die ons motiveert om steeds opnieuw te blijven vernieuwen.

Omdat elke stap vooruit stoelt op wat eraan voorafging, nemen we u graag mee in een korte historiek van ons tijdschrift. Deze terugblik laat zien hoe veerkracht en toewijding ons hebben gebracht tot waar we vandaag staan.

Een korte historiek van ons tijdschrift

Van bij de oprichting van onze heemkundige kring in 1986 is het tijdschrift een constante geweest. De opzet was en is eenvoudig: vier nummers per jaar, elk met ongeveer vijftig pagina's, waarin historische artikelen werden afgewisseld met verenigingsnieuws.

De eerste jaren waren dynamisch en productief. Tot 1992 werd de doelstelling met veel enthousiasme gehaald, maar vanaf 1993 begon de continuïteit te haperen. Hoewel dat jaar een

---

¹ "Als we willen dat alles blijft zoals het is, moet alles veranderen." De uitspraak "Il faut changer pour que tout reste pareil" is een vrije vertaling van een beroemde zin uit *Il Gattopardo* (De Tijgerkat), de enige roman van Giuseppe Tomasi di Lampedusa (Palermo, 1896 – Rome, 1957). Het is een paradox die het idee benadrukt dat een zekere mate van aanpassing of vernieuwing onvermijdelijk is om de kern of essentie van iets te behouden.

recordvolume van 274 pagina's opleverde, week één publicatie af van de gebruikelijke stijl en nummering, wat tot een verwarrende stijlbreuk leidde.

Vanaf 1998 werd het echt moeilijk. Problemen binnen het toenmalige bestuur en een tekort aan auteurs deden de redactie overstappen op een jaarboekformule. Deze jaarboeken haalden echter zelden het beoogde volume van 200 pagina's. In 2004 en 2005 werden zelfs helemaal geen publicaties uitgebracht, wat onze vereniging op een dieptepunt bracht.

De heropleving kwam in 2006, dankzij een nieuw bestuur dat vastbesloten was om de oorspronkelijke visie nieuw leven in te blazen. Sindsdien verschijnen er onafgebroken vier tijdschriftnummers per jaar, goed voor 200 pagina's vol rijke inhoud. Bovendien werd de lacune van 2004-2005 opgevuld door ons lid, Sylvain Gabriël, die zijn eindverhandeling publiceerde als de ontbrekende jaarboeken.

Tijdens de periode 1993-2000 was de redactie in enkele gevallen genoodzaakt om één tijdschrift aan te kondigen als twee gebundelde nummers van een jaargang. Voor het volgnummer van dit tijdschrift (135) baseerde de redactie zich op het aantal boekjes dat sinds de start is verschenen (134). Samengebundelde tijdschriften in één boekje tellen als één volgnummer.

Deze heropleving is een voorbeeld van hoe traditie en vernieuwing hand in hand kunnen gaan. Het resultaat is een tijdschriftenreeks die, ondanks haar uitdagingen, vandaag kan terugblikken op een ononderbroken continuïteit.

Jaar	Toelichting	Volume	Jaar	Toelichting	Volume
1986	3 tijdschriften	68 pag.	2006	4 tijdschriften	218 pag.
1987	4 tijdschriften	138 pag.	2007	4 tijdschriften	201 pag.
1988	4 tijdschriften	141 pag.	2008	4 tijdschriften	195 pag.
1989	4 tijdschriften	179 pag.	2009	4 tijdschriften	199 pag.
1990	4 tijdschriften	146 pag.	2010	4 tijdschriften	207 pag.
1991	4 tijdschriften	180 pag.	2011	4 tijdschriften	205 pag.
1992	4 tijdschriften	199 pag.	2012	4 tijdschriften	205 pag.
1993	3 tijdschriften + 1 brochure	274 pag.	2013	4 tijdschriften	193 pag.
1994	3 tijdschriften	224 pag.	2014	4 tijdschriften	209 pag.
1995	4 tijdschriften	197 pag.	2015	4 tijdschriften	211 pag.
1996	4 tijdschriften	188 pag.	2016	4 tijdschriften	207 pag.
1997	4 tijdschriften	189 pag.	2017	4 tijdschriften	205 pag.
1998	1 jaarboek	106 pag.	2018	4 tijdschriften	211 pag.
1999	3 tijdschriften	100 pag.	2019	4 tijdschriften	211 pag.
2000	3 tijdschriften	126 pag.	2020	4 tijdschriften	207 pag.
2001	1 jaarboek	102 pag.	2021	4 tijdschriften	204 pag.
2002	1 jaarboek	100 pag.	2022	4 tijdschriften	204 pag.
2003	1 jaarboek	99 pag.	2023	4 tijdschriften	192 pag.
2004	1 jaarboek (post factum)	127 pag.	2024	4 tijdschriften	192 pag.
2005	1 jaarboek (post factum)	118 pag.	2025	huidig jaar	...

Veel leesplezier!

Hobokense jonge mannen aan de Leuvense universiteit

Nadine THYS

Wat is daar nu zo bijzonder aan? Vandaag gaan zoveel Hobokenaren naar de verschillende universiteiten in Leuven, Gent, Antwerpen, zelfs naar het buitenland. Maar in de 18de eeuw? Dát is iets anders.

In het project van de “Matrikels van de Oude Universiteit Leuven” van het Rijksarchief² vinden we 15 jonge mannen uit Hoboken die in Leuven ingeschreven staan. Het volstaat in search.arch.be naar “Personen” te surfen en vervolgens het project “Matrikels – Oude Universiteit Leuven” te selecteren. Geef als plaatsnaam Hoboken in en de lijst verschijnt.

3

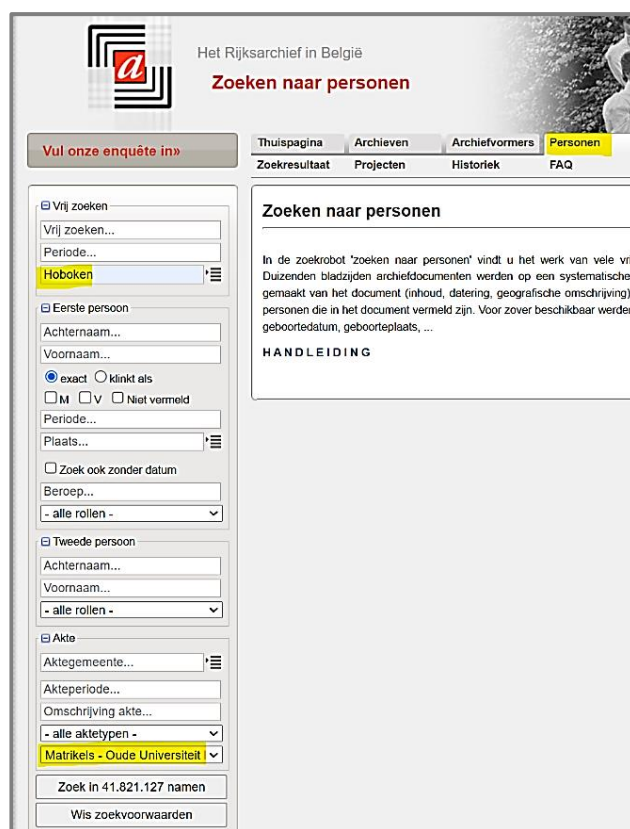

Fig. 1 - Zoekpagina in search.arch.be om de 15 studenten uit Hoboken op te zoeken.

Wie zijn die Hobokenaren? Wat is hun sociale achtergrond? Hebben ze hun studie afgewerkt? Wat is er van hen geworden? Maar ook, wat is die Oude Universiteit van Leuven? Dat proberen we hier de volgende bladzijden te ontdekken.

Met de oude universiteit bedoelen we de periode vanaf de oprichting in 1425 tot 1797, toen het Franse regime de universiteit ophief. Ze werd opgericht door toedoen van hertog Jan IV van Brabant (1403-1427). De stichting van dit Leuvens Studium Generale gebeurde door de pauselijke bul van Martinus V van 9 december 1425. Leuven werd hierbij de eerste universiteit in onze contreien.⁴

Fig. 2 – Zegel van Paus Martinus V aan de bul van 1425

² Deze databank bevat alle namen van studenten die vermeld worden in de matrikels van de oude universiteit Leuven (1426-1797, met onderbrekingen). Op basis van de uitgave door Edmond Reusens, Joseph Wils en Arnold Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain*, Brussel, 1903-1980, 10 vols.

³ https://search.arch.be/nl/zoeken-naar-personen/zoekresultaat/q/zoekwijze/s?M=0&V=0&O=0&persoon_0_periode_geen=0&plaatsnaam=Hoboken&project=MATRIKEL

⁴ De Universiteit, 1986, pp. 13-14, 27

Het doel van de instelling “wetenschap te beoefenen en kennis over te dragen”, wijzigt in de loop der tijd. De universiteiten worden centra van professionele vorming.⁵ De universiteit moest bekwame mensen opleiden om te voorzien in de noden van de moderne opkomende staten.⁶ Het internationale karakter van de eerste universiteiten verdwijnt in de loop der eeuwen.⁷ In de 18de eeuw zal in het opgedeelde Europa, waar nationale grenzen vaak samenvielen met religieuze, Leuven meer dan ooit de functie van nationale universiteit voor de Oostelijke Nederlanden vervullen. De enige groep buitenlanders van belang vormden nog de katholieke Noord Nederlanders, Ieren en Engelsen die te Leuven vooral theologie studeerden.⁸ De sociale herkomst van de studenten aan de oude universiteit bepalen, wat ook een beetje ons doel is bij onze 15 studenten, is niet zo eenvoudig. Bij de inschrijving in de matrikels worden de studenten onderverdeeld in de volgende categorieën:

- Nobiles
- Pauperes
- Minorennnes

Deze criteria voor van adel, arm-rijk, minderjarigheid of niet, kunnen nogal verschillen met de vandaag gehanteerde criteria. We moeten ze lezen door een historische bril.

“Arm of pauperes” betekent niet noodzakelijk behoeftig, wel wijst het op de vrijstelling van het inschrijfgeld. Uitgebreid biografisch onderzoek door Symoens toont aan dat sommige studenten toch uit een gegoede familie blijken te komen. Zijn dit fouten in de immatriculatie? Of wil men ontsnappen aan de betalingen? Is er eventueel een (al dan niet) tijdelijke inzinking van de financiële middelen van de familie?⁹

Minderjarigen, in casu, minder dan 15 jaar, staan onder voogdij. Deze voogden legden de eed voor hen af.¹⁰

De “nobiles” waren gering in aantal. In haar masterproef uit 2008 stelt Eline Van Onacker dat de adel van groot belang was in de Zuid-Nederlandse samenleving van de 17de en 18de eeuw. Ze zijn in belangrijke mate aanwezig op de alle bestuursniveaus, waardoor ze bepalend zijn voor het politieke en economische beleid. Zo beïnvloeden ze ook in zeer grote mate het geestelijke en artistieke leven van hun tijd.¹¹ Ze zien in dat, vanaf de 16de eeuw, een adellijke titel alleen niet meer volstaat om voor bepaalde functies in aanmerking te komen. De staat doet voor haar ambtenarij meer en meer beroep op geschoolden, mensen met een universitair diploma. Vooral naar juristen was er veel vraag.¹²

De universiteit is een wereld van suppoosten. Zowel doctors, magistraten, studenten en leden, maar ook het dienstpersoneel was “suppoost”.¹³ Om lid te zijn van deze gemeenschap moest men ingeschreven zijn. Daarvoor dienden drie voorwaarden te worden vervuld:

- Kennis van het Latijn, zowel voor studerenden als lesgevers
- Betalen van het inschrijvingsgeld
- De eed van gehoorzaamheid aan de statuten afleggen

Eens ze deze eed afgelegd hadden, was men intitulu, en kon men genieten van alle academische privileges. De universiteit was een stad in een stad, met een eigen politie en rechtbank. Studenten die iets mispeuterden, werden berecht door de universiteit zelf, die vaak

---

⁵ Symoens, 1978, p. 94

⁶ De Universiteit, 1986, p. 21

⁷ Symoens, 1978, p. 94

⁸ De Universiteit, 1986, p. 56

⁹ Symoens, 1978, p. 97

¹⁰ De Universiteit, 1986, p. 56

¹¹ Van Onacker, 2008, p. 1

¹² Van Onacker, 2008, p. 15

¹³ Universiteit Leuven, 2022, paragraaf Voorrechten en immuniteiten

veel milder was dan de stedelijke rechtbanken. Bovendien konden ze bier en wijn belastingvrij aankopen.¹⁴

De universiteit had ook een eigen gevangenis. De universitaire rechtspraak werd eerder als een vorm van bescherming dan als repressie beschouwd. De universiteit wierp zich op als een strenge, maar rechtvaardige huisvader. Ze had er alle belang bij om niet té hardvochtig op te treden; ze moest haar instelling aantrekkelijk houden en voldoende nieuwe studenten aantrekken.¹⁵

Fig. 3 - Gevangenis in de Borchtpoort - te situeren in de Mechelsestraat

De oprichting voorzag in vier faculteiten: de Artes (de vrije kunsten), kerkelijk en wereldlijk recht en geneeskunde. In 1432 kwam daar de theologie-faculteit bij. Het Latijn was de voertaal. De Artes lag aan de basis van de vier hogere faculteiten. Elke student, die niet van een religieuze orde was, moest hier een paar jaar doorbrengen. Ze kregen filosofie, logica, fysica of natuurwetenschappen, metafysica en ethica. Afsluiten deden ze met repetitiones en praktische oefeningen. Daarnaast was de cursus welsprekendheid en de disputationes zeer belangrijk. Alle studenten van de Artes leefden in één van de vier pedagogieën (of peda's). Het waren kleine huiselijke gemeenschappen van studenten en magisters (professoren), in huizen aangekocht door de universiteit. Het is daar dat de meeste nieuwelingen onderwezen werden en onderdak en voedsel kregen.¹⁶

¹⁴ Put, 2019

¹⁵ KUL, Dienst Pers- en Beleidscommunicatie, 2019. In 1797 ging de gevangenis definitief op slot.

¹⁶ De Universiteit, 1986, p. 62

De pedagogieën hebben kleurrijke namen:

- Het Varken – Porcus: in de 's Meiersstraat, thans Hogeschoolplein
- De Lelie – Lilium: in de Nieuwstraat, thans L. Van der Kelenstraat
- De Valk – Falco: in de Tiensestraat
- De Burcht – Castrum: in de Mechelsestraat

De matrikels zijn de inschrijvingsregisters van deze universiteit. In totaal waren er tien delen, die echter niet allemaal bewaard zijn.

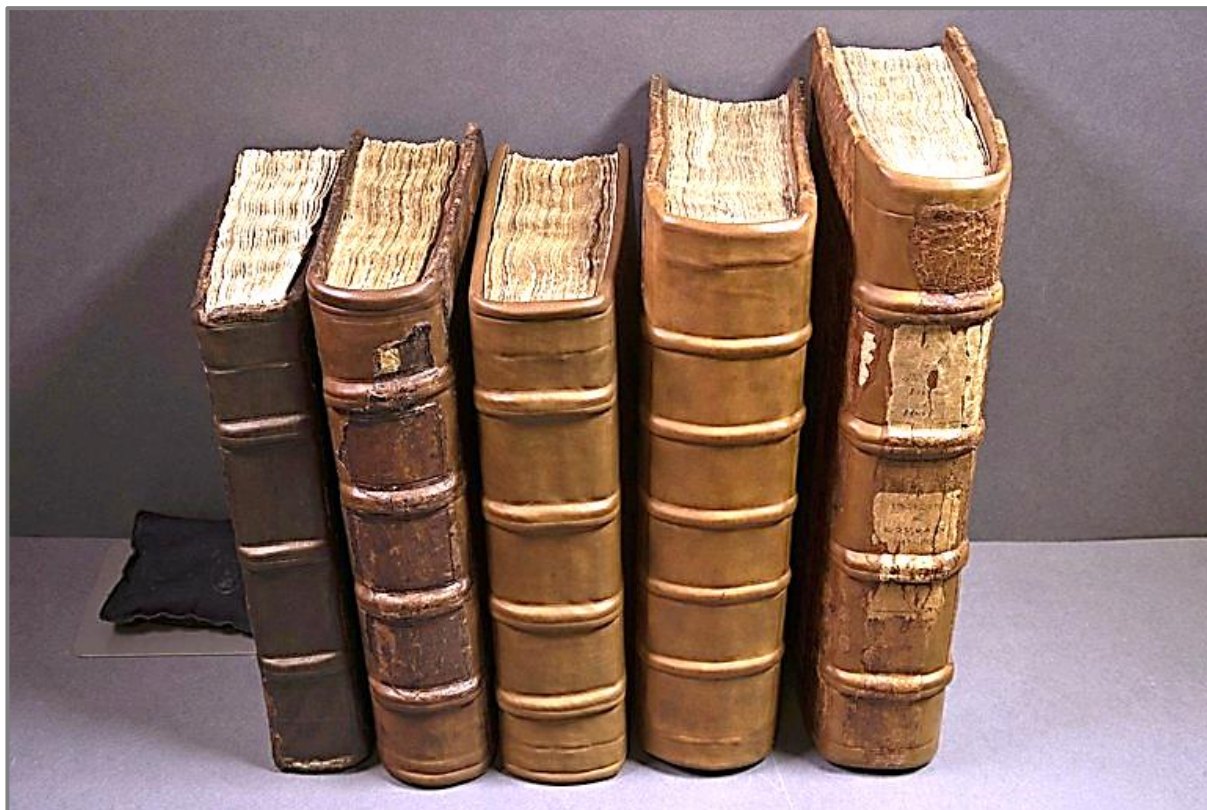

Fig. 4 – Enkele van de gerestaureerde matrikels van de Oude Universiteit – (Put, 2019)

De matrikels bevatten 144.000 namen van personen die op dat moment “lid worden van de universitaire gemeenschap”. Niet enkel studenten worden opgenomen; ook professoren, personeelsleden, tot zelfs boekdruckers. De 15 jongen mannen uit Hoboken zijn allemaal in de 18de eeuw ingeschreven, gaande van 1742 tot zelfs nog 1796. Zijn er dan werkelijk geen Hobokenaren in de vorige eeuwen naar Leuven gegaan?

De rector schreef elke student slechts eenmaal in met naam en voornaam. Hij noteert de datum van inschrijving en de geboorteplaats of het bisdom van de student. Zoals reeds vermeld, werd ook genoteerd of de student van adel was, arm was, of minderjarig. Dit had zijn weerslag op de te betalen inschrijvingsgelden.¹⁷ De faculteit of pedagogie van de student wordt soms ook vermeld. De matrikels bevatten inschrijvingen van enkele van de bekendste alumni, onder wie Gerard Mercator, Desiderius Erasmus, Justius Lipsius en Vesalius.¹⁸

De databank in het Rijksarchief bevat alle namen van studenten die vermeld worden in de matrikels van de oude universiteit Leuven (1426-1797, met onderbrekingen). De namen zijn ingebracht op basis van de uitgave door Edmond Reusens, Joseph Wils en Arnold Schillings,

---

¹⁷ De Universiteit, 1986, p. 46

¹⁸ Put, 2019

Matricule de l'Université de Louvain, Brussel, 1903-1980, 10 vols.; verzorgd door Suzanne Jannis.

De periodes 1485-1528, 1569-1616 en 1685-1733 van deze matrikels ontbreken.

Hier moeten we een kleine aanvulling doen. Tijdens ons onderzoek zijn we op een 16de student gestoten. Met name, Anthonius Sloomans, ingeschreven 1721. Inderdaad broer van ..... Ik verklaar dit later verder.

Van elk van deze Hobokenaars zullen we trachten een profiel op te stellen. We zoeken hun geboortedatum op, hun ouders, de familie waaruit ze stammen. Welke studies hebben ze gevolgd? Hebben ze een diploma gehaald? Hoe is hun professionele carrière verlopen? Hebben ze enige invloed gehad in het maatschappelijk systeem? Zijn ze getrouwd? Wanneer en waar zijn ze overleden?

Ik probeer dit te achterhalen aan de hand van de parochieregisters, de zetboeken, volkstellingen, militielijsten, kerkarchief, Oud Gemeentearchief van Hoboken, archieven van het bisdom Antwerpen en het aartsbisdom Mechelen, de ODIS databank, enz....

Indien iemand één van deze jonge mannen in zijn stamboom heeft, en verdere informatie kan geven, hoor ik het graag.

Bibliografie

1. Put, Eddy, Inschrijvingsregisters van de oude universiteit nu online beschikbaar; Persnieuws KU Leuven, 2019. <https://nieuws.kuleuven.be/nl/2019/inschrijvingsregisters-van-de-oude-universiteit-nu-online-beschikbaar>
2. Van Onacker, Eline, en Hilde De Ridder-Symoens. Het Adellijk Universiteitsbezoek In De 17de En 18de Eeuw In De Zuidelijke Nederlanden. 2008. <https://lib.ugent.be/catalog/rug01:001315135>
3. Inventaris van de archieven van de Oude Universiteit Leuven, 1426-1797 https://search.arch.be/ead/BE-A0518_104297_104557_DUT
4. https://search.arch.be/ead/BE-A0518_104297_108072_DUT
5. Inschrijvingsregisters
6. Reusens, Edmond Henri Joseph, J Wils, and A Schillings. Matricule De L'université De Louvain. Bruxelles: Palais des Académies, 1903.
7. KU Leuven Dienst Pers- en Beleidscommunicatie; Universiteit had tot eind 18de eeuw eigen gevangenis; Nieuwssite KU Leuven, 2019. <https://nieuws.kuleuven.be/nl/2019/universiteit-had-tot-eind-18de-eeuw-eigen-gevangenis>
8. Symoens, Hildegard. "Universiteitsgeschiedenis Als Bron Voor Sociale Geschiedenis." TIJDSCHRIFT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS, vol. 10, Van Gennep - Martinus Nijhoff - Verloren, 1978, pp. 74-98. https://libstore.ugent.be/fulltxt/RUG01/000/019/593/RUG01-000019593_2011_0001_AC.pdf
9. De Universiteit Te Leuven 1425-1985. Leuven: Universitaire pers, 1986.
10. Universiteit Leuven (1425-1797). (2022, 19 juli). In Wikipedia. Geraadpleegd op 2 oktober 2022, van [https://nl.wikipedia.org/wiki/Universiteit_Leuven_\(1425-1797\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Universiteit_Leuven_(1425-1797))

Figuren

- 1 Zoekpagina in search.arch.be. Bij het project kiest men voor de Matrikels - Oude Universiteit Leuven. Bij de plaatsnaam vullen we Hoboken in.
- 2 - Het zegel van Paus Martinus V aan de bul van 9 december 1425 ivm de stichting van de universiteit van Leuven - (KU Leuven bibliotheken)
- 3 - De gevangenis in de Borchtpoort - (KUL, Dienst Pers- en Beleidscommunicatie, 2019)
- 4 - Enkele van de gerestaureerde matrikels van de Oude Universiteit – (Put, 2019)

Birgitta van Zweden en haar geboortevisie van Jezus

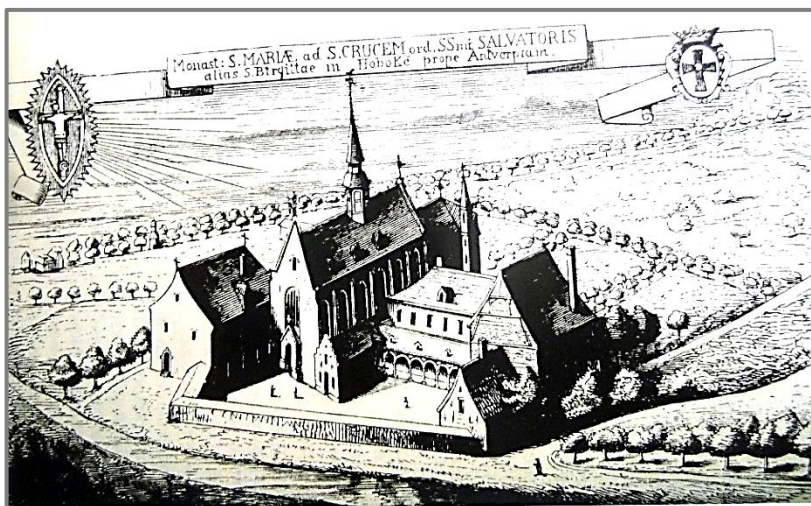
Hugo LAMBRECHTS-AUGUSTIJS

Inleiding

De orde, die de regel van de heilige Augustinus volgt, heet *Ordo Sancti Augustini Sancti Salvatoris sub regula et secundum constitutiones et instituta sanctarum Mariae virginis et Brigidae*; ook ‘Orde van de Heilige Zaligmaker’ of ‘Birgittinessenorde’ geheten. Deze werd gesticht ter ere van de Maagd Maria met 602 zusters en 25 broeders. Alle ordeleden dragen een bijzonder kenteken van het heilig Lijden van Christus, de zusters over een sluier een kroon van wit linnen waarop vijf stukjes rode stof genaaid zijn als bloeddruppels, die herinneren aan de doornenkroon en de vijf heilige wonden van de Heer. De priesters hebben op de linkerzijde van hun toog een kruis van rode stof genaaid, met midden op het kruis een lapje witte stof in de vorm van een hostie. In elk klooster, volgens de regel gesticht, bevinden zich twee conventen, door een hoge muur gescheiden: het ene voor de zusters, het andere voor de broeders. De kerk is gemeenschappelijk, maar deze bevat twee van elkaar gescheiden koren. Uniek was de beslissing van Birgitta om het geheel volgens haar regel onder leiding te stellen van een abdis, in wie zij de plaatsvervanger van Maria op aarde zag. Bridget Morris zegt in haar werk ‘*Birgitta of Sweden*’ over Birgitta’s devotie relatie met de Maagd Maria:

*“Mary was the central figure in the Order, in Birgitta’s life, and in her revelations. In her capacity as wife and other she showed exemplary conjugal and maternal devotion which was to translate into an ardent devotion to the Virgin, whom she regarded as her mentor and spiritual mother”*¹⁹

In het jaar 1434 vestigden de Birgittijnen zich in de Noordelijke Nederlanden in Koudewater onder de naam *Mariawater*. Door de inname van het klooster door de Calvinisten in 1629 moesten de paters het klooster verlaten. De nonnen mochten *hun leven lanck* in het klooster blijven. De paters kwamen in 1652 in Hoboken aan en zij kregen toestemming om bij de Kruiskapel een refuge op te richten. De parochiekerk en het klooster van Hoboken maakten deel uit van eenzelfde grote religieuze organisatie die gestuurd werd op basis van de richtlijnen van de Katholieke Reformatie.²⁰

Voormalig Birgittijnenklooster te Hoboken

¹⁹ Bridget Morris, *St. Birgitta of Sweden*, p. 176 – zie: Dunya Lampens, *Het gebeden- en getijdenboek hs. Gent, UB 205*; p. 48.

²⁰ Sylvain Gabriël, *Het Scheldeklooster der Birgittijnen*, in: *Hoboken 875*, pp. 42-49.

Het leven en visioenen van Birgitta

Hagiografieën van beroemde heiligen vertonen heel dikwijls het kenmerk dat reeds van bij hun geboorte en tijdens hun jeugd wonderbaarlijke gebeurtenissen voordeden. In de nacht waarin Sinte Birgitta geboren werd, was de pastoor van het nabije *kerspel*²¹ in vroom gebed verzonken en hij zag als het ware in een doorschijnende wolk een maagd die een boek in haar hand hield. De maagd zei tegen hem: *“De heer Birger heeft een dochter gekregen wier wonderbare stem zal gehoord worden over de gehele wereld.”* Reeds voordat Birgitta ter wereld kwam vertoonde zich Gods beschermende hand over haar. Toen haar moeder nog zwanger was van haar, leed het schip waarop moeder zich bevond, schipbreuk op een zeeklip. Veel mensen verdronken maar een gouverneur van het rijk, aldus een oude levensbeschrijving, droeg haar met veel moeite aan land. De volgende nacht vertoonde zich voor haar een mens in schitterend gewaad en zei tot haar: *“Nu werd gij gered uit de macht van de dood om het goede dat gij in uw lichaam draagt”*. Bij de stad Klappinger op Öland, waar een landtong in zee komt, staat nu nog een stenen kruis dat door Birgitta zou zijn opgericht. Hier komen de zeelieden bidden om gunstige wind en voorspoedige vaart over de Botnische Zee.

De noordelijke traditie bij de naamgeving gebruikt minder de familienaam, dan wel de voornaam van de vader, gevolgd door ‘zoon’ ofwel ‘dochter’. Birgitta Birgersdotter (Finstrå ca. 1303 – Rome 23 juli 1373) was het zevenste kind van Birger Persson en zijn echtgenote Ingeborg Bengstdotter. Birger Persson was drost van Upland – een van de provincies waarin Zweden destijds verdeeld was – en woonde op zijn landgoed te Finstrå, dicht bij Stockholm.

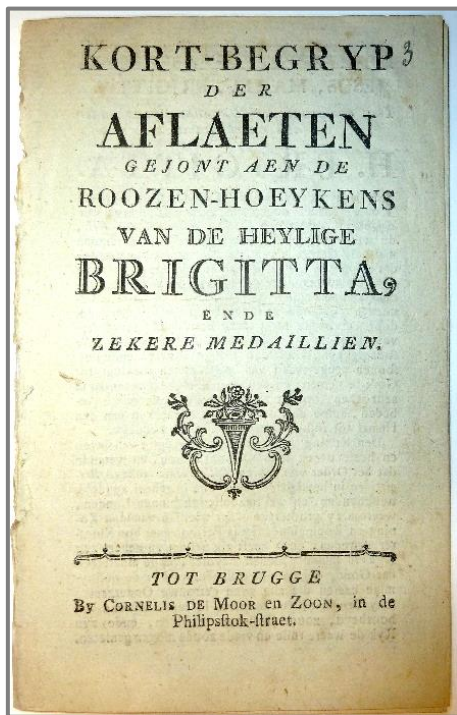
Birgitta wordt ons als een betoverend kind geschilderd, lichtblonde haren en blauwe ogen, van de gratievolle schoonheid die ook heden nog kenmerkend is voor de kinderen van haar land. Er is aan de Zweedse vrouwen iets eigen, dat slechts kan uitgedrukt worden door het woord dat de Zweden zelf gebruiken: *tjusig* (bekoorlijk). Een Zweedse *flicka* (meisje) is zelden ‘*bildschön*’ zoals een Duits ‘*Mädchen*’, zij is niet ‘*bella*’ zoals een zwartharige bruinogige Italiaanse *ragazza*, maar met haar blond krulhaar, haar wipneusje en haar grote blauwe ogen is zij juist wat het woord uitdrukt *förtjusande* (in verwarring brengend), dit wil zeggen: verleidelijk, betoverend en zoals een Zweed over een jong meisje spreekt *så söt* (zo zoet).

Geest en hart van de zevenjarige Birgitta stonden reeds vroeg open voor de ontvangst van het bovennatuurlijke. Ontwakend uit haar slaap vernam zij haar eerste hemelse roep en zag zij een wonderschone Vrouwe, omstraald van licht, met een kroon in haar uitgestrekte hand. Zij herkende de heilige Maagd Maria, die haar vroeg: *“Kom, wil je deze kroon hebben?”* Op haar bevestiging werd de kroon op haar hoofd geplaatst. Nadat het visioen verdwenen was, voelde Birgitta nog geruime tijd de druk van de kroon.

In Birgitta’s tijd werd een meisje met haar dertiende, veertiende jaar volwassen geacht en keek vader Birger uit naar een passende echtgenoot voor zijn dochter. In 1316 huwde zij met Ulf Gudmarsson en kregen acht kinderen. Haar dochter Catharina van Zweden werd eveneens bekend als heilige. Met haar man volgde Birgitta de regel van de Derde Orde van de heilige Franciscus. Nadat zij en Ulf een bedevaart hadden gemaakt naar Santiago de Compostella, trad Ulf in bij de cisterciënzers. Haar actief religieuze leven begon pas toen haar echtgenoot in 1344 overleed. In het klooster Alvastra ontving zij in verschillende visioenen een kloosterregel met de opdracht om zelf een klooster te stichten. In 1346 stichtte zij in Vadstena het eerste klooster van de Orde van de Allerheiligste Verlosser, bekend als de ‘birgittinessen’.

---

²¹ Het Middelnederlandse woord ‘*kerspel*’ kan enerzijds de benaming zijn voor een gebied dat onder het gezag van een bepaalde parochiekerk of wijkkapel viel, anderzijds betrof het een gebied dat op basis van het kerkelijk begrip onder de jurisdictie viel van een burgerlijke overheid.

De vroegste datum die we kennen van de aanwezigheid van Birgitta in Rome is de herfst van 1349. De jaren van haar verblijf in Rome worden onderbroken door tal van pelgrimages en een verblijf in Napels (1365-1366). Zuid-Italië kent talrijke heilige plaatsen en er valt geen op te noemen die Birgitta niet bezocht, waarbij talrijke wonderen haar weg markeerden. Zij trok vooral naar Assisi, het thuisland van de heilige Franciscus.

Ruusbroecgenootschap RG 4076 B 6, Brugge, 1775, foto Hugo Lambrechts

In 1371 verlaat zij Rome voor een pelgrimstocht naar Jeruzalem. Op 10 maart 1372 schepen de pelgrims zich in Napels in en landen na een bewogen zeereis aan bij Famagusta in Cyprus, om daar een gunstiger wind af te wachten. Birgitta wordt direct op het koninklijk paleis genodigd. Koningin Eleonora, prinses van Aragon, is weduwe van Peter de Lusignan²². Tot betrekkelijk vlak voor de kust van Palestina genoten de pelgrims van een

gunstige wind. Maar in het zicht van de haven van Jaffa stootte het schip lek en dreigde te zinken. Te midden van de heftige paniek herhaalde Birgitta steeds de belofte: *“wij worden allen gered”*. Maar have en goed van de pelgrims ging tot de laatste zak overboord. Aanzienlijke pelgrims kozen meestal verblijf in het tehuis van de franciscanen, maar Birgitta verkoos het nederiger verblijf van het eenvoudige pelgrimshuis Santa Maria Latina.²³

Bij haar tweede bezoek aan het Heilige Graf had Birgitta een schokkend visioen over het lijden van Jezus, een der meest bekende van haar openbaringen. Birgitta's liefde voor de gekruisigde Heiland was in de loop der jaren door een voortdurend beschouwen van Zijn lijden, steeds toegenomen. Zij moest dus eenmaal op die heilige plaatsen persoonlijk aanwezig, op onnavolgbare wijze ontroerd zijn geworden. In het boek van haar Openbaringen (Rev. VII, 15) staat de verklaring aangaande de aflaat en de genaden van deze plaatsen voor godvruchtige pelgrims.

Van Jeruzalem ging de tocht verder naar de heuvels van Judea naar Bethlehem. Het was zestien jaar geleden dat Maria haar deze reis naar Bethlehem voorzeft had: *“daar zal ik u laten zien waar mijn Zoon geboren werd.”*

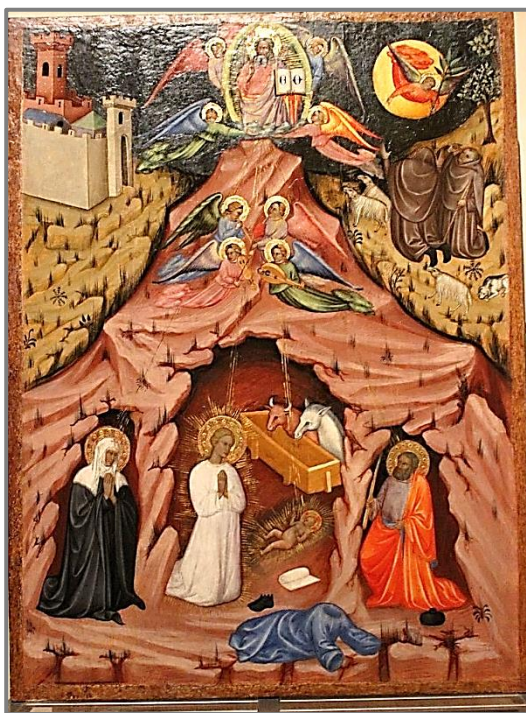

Ruusbroecgenootschap, 31.13 L., foto Hugo Lambrechts

²² Het huis Lusignan is een dynastie afkomstig uit Poitou, die de graven La Marche, van Angoulême en de koningen van Jeruzalem, Cyprus en Armenië geleverd heeft. Stamvader Hugo I de Jager leefde in het begin van de tiende eeuw. In 1191 werd het kruisvaarderskoninkrijk Cyprus veroverd door Richard Leeuwenhart, die op weg was voor de Derde Kruistocht. In 1192 verkocht Richard het aan Guy de Lusignan

²³ Al meer dan zeven eeuwen bedienen de franciscanen op gezag van de paus de christelijke heiligdommen in het Heilig Land. Hun taak bestaat uit het bidden bij de heiligdommen, de pastorale zorg voor de katholieken in het Heilig Land en het dienstbetoon aan pelgrims.

Het bezoek aan Bethlehem viel tussen 15 en 22 augustus, dus in het octaaf van Maria Tenhemelopneming. In de geboortegrot werd aan Birgitta in een visioen haarfijn alle bijzonderheden over de geboorte van Jezus meegedeeld. Zo zag zij Maria in een wit kleed *met loshangend haar* geknielt bidden voor het naakte, door stralen omgeven kind Jezus. Het zijn Birgitta's visioenen, boordevol laat-middeleeuwse aandacht voor eindeloze, uiterst gevoelsmatig beleefde details, die de iconografie sterk zullen beïnvloeden, vooral die aan Jezus' geboorte en de zorgen van Jozef daarbij, en van Jezus' lijden.

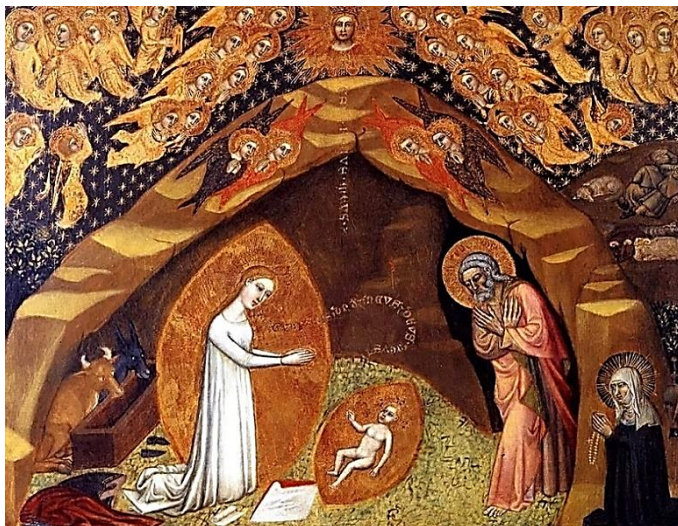
Andreas Giltlinger, *Geboortevisie van Birgitta*, 1522, Rosgarten Museum, Konstanz

Turino Vannini, *Visione della natività di Santa Brigida*, ca. 1410, Museo di San Matteo, Pisa

In totaal verbleef het gezelschap vier maanden in Palestina. Door haar eigen leven toonde Birgitta dat ons leven een pelgrimstocht is. Meer dan de helft van haar leven bracht ze door op pelgrimstochten. Met de pelgrimsstaf trok zij door vele landen om de boetedoening te preken en zondaars te bekeren. De pelgrimstochten naar Drontheim en Compostella ondernam zij uit eigen vrije beslissing. Alle andere reizen begon zij op uitdrukkelijk bevel van haar Bruidegom. Zij waaierte uit over de Europese wegen, totdat ze kort voor haar dood nog naar het Heilig Land gedreven werd, als ware daar het einddoel van haar aardse pelgrimstocht. Haar pelgrimstocht naar het Heilig Land was van groot belang daar zij via haar visioenen aldaar, zich nog sterker identificeerde met de Maagd Maria.²⁴ De canonisatiebulle past op Birgitta het woord van Augustinus toe: *'pondus meum, amor meus'* – wie liefheeft draagt een zware last. Boven heel haar levenswandel staat geschreven: *'Posuisti manum tuam super me'* – Gods hand is het die op haar rust, Zijn hand wijst haar de weg, Zijn bevel gehoorzaamt zij, Zijn adem drijft haar.

Meer dan eens werd de echtheid van haar visioenen betwijfeld. Prior Petrus wist al niet goed raad toen zij hem zei dat er een bevel gekomen was om haar Openbaringen zorgvuldig op te schrijven. Later trok Rächmundus, prior der dominicanen, haar genadegaven in twijfel en wie op indrukwekkende wijze beter inzicht werd bijgebracht. Hij zag in een droom hoe het vuur op Birgitta neerdaalde; verbaasd werd hij wakker en meende zich in de droom vergist te hebben. Maar weer ingeslapen zag hij, hoe nu het vuur uit haar mond kwam en vele omstanders in gloed zette. Tegelijkertijd hoorde hij een stem: *Wie kan dat vuur tegenhouden, zodat het niet naar buiten dringt? Ik, de goddelijke Macht zelf, wil dat dit vuur naar alle windrichtingen uitgaat.*

²⁴ Simon Carpels, *Het klooster Maria Troon in Dendermonde*, p. 11.

Rogier van der Weyden, middenpaneel triptiek met de geboorte van Jezus, ca. 1445-1448, Staatliche Museen, Berlijn

Niccolò di Tommaso: *Geboorte visioen van Birgitta*, 1373–1375, Pinacoteca Vaticana, Rome

Na het eerste kwart van de vijftiende eeuw verandert de gebruikelijke voorstelling van de geboorte van Jezus volledig. Maria ligt niet meer op haar kraambed en drukt haar zoon niet meer liefdevol tegen zich aan. Vanaf circa 1425 knielt Maria voor het pasgeboren kind en aanbidt hem. De schilderijen van Niccolò di Tommaso, Turino Vannini en Andreas Giltlinger zijn géén voorstellingen van de geboorte van Jezus, het zijn voorstellingen van Birgitta die het visioen van de geboorte in de geest voor zich ziet.

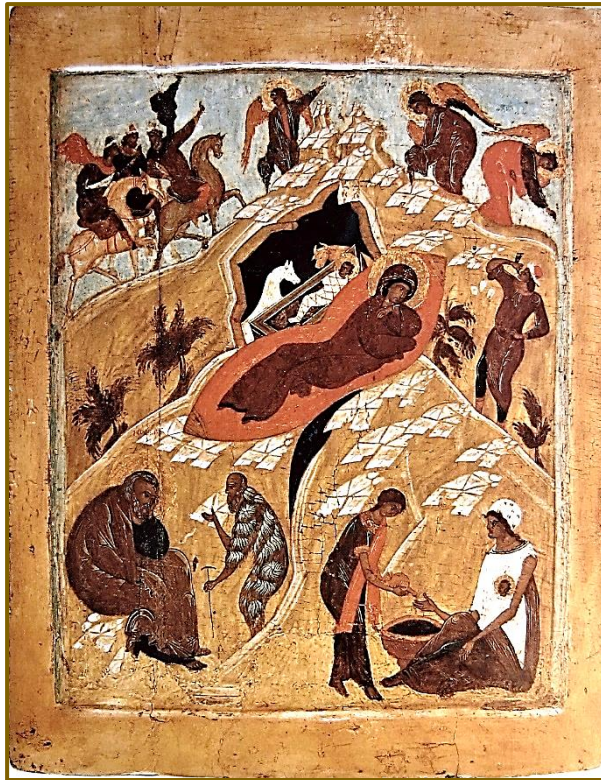
Innerlijk ziet Birgitta Maria die haar mantel en sluier naast zich heeft neergelegd. Zij is slechts gekleed in een wit kleed. Haar schoenen liggen achter haar. Het haar valt in lange lokken over de schouders. Zij knielt op de vloer en aanbidt haar pasgeboren zoon. Jezus ligt naakt op de harde grond en strekt zijn armpjes uit naar zijn moeder. Jozef is binnengekomen en ook hij aanbidt zijn zoon. Het voorgestelde visioen is precies zoals Maria het aan Birgitta heeft geopenbaard.

Geboorte van Christus volgens de iconen-iconografie

Mits wat varianten in de totaalbezetting volgen alle Orthodoxe geboortevorstellungen hetzelfde stramien. Het tafereel baadt in een gloed van intieme sfeer. In een landschappelijke omgeving bevinden zich de mensen die de geboorte tot een feestelijk gebeuren maken. Allereerst heel centraal Maria die op een rood kraambed uitrust van de maagdelijke geboorte van Christus. Hier wordt men reeds een eerste mysterie gewaar, de maagdelijke geboorte, waarover in de geschiedenis zoveel te doen is geweest. In de tijd der apostelen geloofden de heidenen aan de maagdelijke geboorte van heroën en halfgoden. Als Godmens moest de geboorte van Jezus derhalve wel maagdelijk zijn. De hoofdpersoon Christus ligt gewikkeld in doeken in een kribbe. Men ziet de verkondiging aan de herders, een herder of kluizenaar die met Jozef praat, de drie wijzen met geschenken in hun handen en ook het eerste bad van het Kind door een of twee vroedvrouwen, zoals te lezen valt in het proto-evangelie van Jacobus.²⁵ Maar wat vooral opvalt is dat door de drukte van de personages Maria haar haarnetje en mantel terug heeft aangedaan. Zij volgde de regels van de Thora. De muurschildering in het oude Groot Vleeshuis te Gent, van 1445, verwijst mogelijk naar het visioen van Birgitta, want Maria wordt afgebeeld met losse haren, maar is niet voldoende getrouw naar de werkelijkheid afgebeeld: zij

²⁵ Bert Velthuis, *De Zoon Christus op ikonen*, p. 74.

heeft haar mantel terug aan en zij draagt geen haarnetje, terwijl er tal van vreemde personen aanwezig zijn.²⁶

De hoofdbedekking bij Joodse vrouwen

Volgens de ‘*halacha*’ (Joodse religieuze wet) wordt van Joodse vrouwen verwacht dat ze hun haar bedekken in het bijzijn van andere mannen dan hun echtgenoot of naaste familieleden. Een dergelijke bedekking is gebruikelijk onder Orthodoxe Joodse vrouwen. De middeleeuwse wetboeken vermelden geen vrijstelling voor ongehuwde vrouwen. Volgens de Mishna was een vrouw die naar haar bruiloft ging met onbedekt haar, een bewijs dat zij maagd was bij het huwelijk.

Augusta Mertens, de Hodegetria-voorstelling en de Eléousa voorstelling, foto's henrivbphoto

²⁶ A. Van den Kerkhove, *De muurschildering in het Groot Vleeshuis te Gent*.

Onder haar *maphorion* ²⁷, de traditionele hoofdbedekking van een Griekse edelvrouw, en daarom ook traditioneel in afbeeldingen van Maria, worden veelal drie gouden sterren afgebeeld: deze symboliseren haar maagdelijkheid vóór, tijdens en na de geboorte van Christus. In de Byzantijnse iconen-iconografie wordt Maria afgebeeld met een haarnetje onder de maphorion. Dit haaraccessoire was gebruikelijk in de streken van het oude Midden-Oosten; het haar moest worden ingebonden. Dergelijke accessoires balanceren op een dunnen koord: ze getuigen van de menselijke ijdelheid, maar staan ook symbool voor moreel hoogstaand gedrag. De haarnetjes zijn een teken van puurheid en van beheersing tot in de (haar)puntjes. Van middeleeuwse meisjes werd verwacht dat zij hun haren opbonden of afdekten van zodra zij hun maagdelijkheid hadden verloren.²⁸

Haarnet gevonden in Egypte, ca. 430-640, Antwerpen, The Phoebus Foundation, foto H. Maertens

Haarnet met omgevouwen bovenkant, ca. 450-650, Antwerpen, The Phoebus Foundation, foto H. Maertens

Bijeenhouden volumineuze haardracht, haarnet met trekkoord, Antwerpen, The Phoebus Foundation, Petra Linscheid

²⁷ Maphorion, Grieks voor sjaal of sluier.

²⁸ Petra Linscheid, *Haarnetten en andere hoofddeksels*, p. 4.

De haarnetjes waren zo belangrijk dat ze werden meegegeven in het graf. Vondsten in nederzettingen tonen aan dat haarnetten geen funeraire hoofddeksels waren, wel hoofddeksels voor dagelijks gebruik. Het was een typisch attribuut voor een volwassen vrouw. Soms wordt een haarnet gevonden in een meisjesgraf, als symbool van het gemiste volwassen leven. Ze worden meestal gevonden in Egypte, waar de klimatologische omstandigheden bijdragen tot een verrassend goede bewaring. Dankzij de elastische structuur past het rechthoekig wollen hoofddeksel gemakkelijk op het hoofd van de draagster. Koordjes aan de bovenste en onderste randen van het haarnet dienen om het te bevestigen en te draperen.

Invloed van het geboortevision van Birgitta op de westerse iconografie

De vier getoonde geboortescenes verwijzen duidelijk naar het geboortevision van Birgitta. Komt haar beschrijving overeen met de werkelijkheid? Volgens mij is dit best mogelijk. Maria zal bij de bevalling haar mantel, schoenen en ... haar haarnetje wel uitgedaan hebben. Terwijl de Oosters Orthodoxe iconografie het haarattribuut wel herkend, zijn de Westerse kunstenaars minder bekend met dit belangrijk accessoire. Michelangelo en Tiepolo beelden wel een hoofddeksel uit. Het is opmerkelijk dat de Oosters Orthodoxe kunst Maria als een joodse vrouw afbeelden, terwijl zij in de Westerse kunst wordt afgebeeld volgens het schoonheids-paradigma.

Michelangelo Buonarroti, *Pieta*, 1498-1499, Sint-Pietersbasiliek, Rome

Giambattista Tiepolo, *De onbevleete ontvangenis*, 1767-1769, Prado Museum, Madrid

*“Vor allem die Theologie griechischer Gelehrter der alten Kirche, die Liturgie der Stadtkirche von Rom nach der Völkerwanderungszeit sowie frühe Mariendarstellungen in Byzanz und Rom bereteten die Übernahme des Marienkultus um Abendland vor. Im Zeitalter der Karolinger wie in den folgenden Jahrhunderten – im Bereich der Kunst wird diese als romanische Epoche charakterisiert – erhielt die Marienverehrung der Kirche wie des Volkes typisch abenländische Züge.”*²⁹

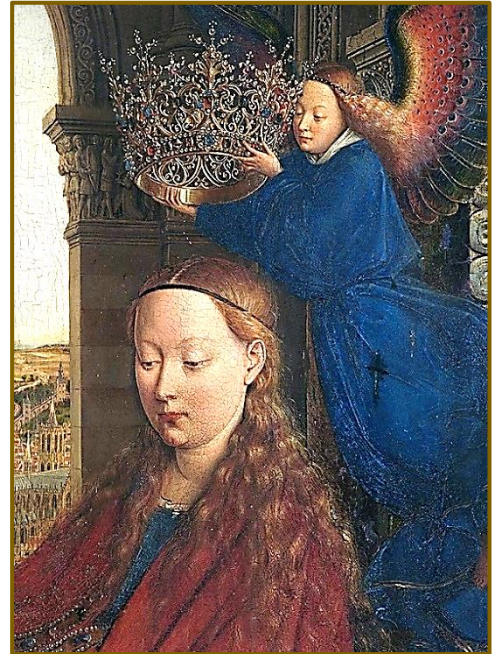
Vrouwelijke schoonheid werd reeds verbeeld door Helena van Troje, met gouden haar, donkere wenkbrauwen die scherp contrasteren met haar melkblanke gezicht, een rode blos met rozige lippen, tanden wit als ivoor en een sneeuwwitte hals. In combinatie van blond haar en bruine ogen bij een vrouw drukt de uiterste nederigheid uit tegenover de zegeningen van de opperste verhevenheid. Dit valt af te leiden uit de talrijke persoonsbeschrijvingen in ridderverhalen, kronieken en legenden, zowel met betrekking tot wereldlijke als geestelijke vrouwen,

²⁹ Wolfgang Beinert en Heinrich Petri, *Handbuch der Marienkunde*, Band 2, p. 325.

aangevoerd door de hemelse moeder Maria. In *'Die clausule van der bible'* staat Jacob van Maerlant³⁰ uitvoerig stil bij de schoonheid van Maria. Haar haar is nog mooier dan gouddraad en haar voorhoofd overtreft de witheid van een lelieblad. Daaronder heeft ze donkere wenkbrauwen, ogen als karbonkels, wangen die de kleur van rode rozen in de schaduw stellen, witte tanden, een blankere hals dan die van een zwaan en witte, welgevormde handen.

Jan van Eyck, *Madonna bij de fontein*, 1439, Museum van Schone Kunsten, Antwerpen

Jan van Eyck, detail *De Maagd van kanselier Rolin*, ca. 1436, Louvre, Parijs

Stefan Lochner, *Madonna in de rozenhaag*, 1440-1442, Wallraf-Richartz-Museum, Keulen

Martin Schongauer, *Madonna van de rozenhaag*, 1473, Sint-Martinuskerk, Colmar

³⁰ Jacob van Maerlant (Brugse Vrije ca. 1235 – ca. 1300) was een van de belangrijkste Middelnederlandse auteurs.

Van in de eerste eeuwen zien we hoe christenen van Maria, de moeder van Jezus, een ideale vrouw gemaakt hebben. De invulling van haar kwaliteiten en deugden gebeurde omwille van het belang van haar Zoon. Nieuwe generaties van gelovigen deden dit telkens opnieuw vanuit hun eigen culturele context. In de vierde eeuw, bij de opkomst van het monnikendom, werd zij een vrouwelijk voorbeeld van ascetisch leven. In de middeleeuwen was zij het model van de ideale vrouw voor de hoofse ridders. Zij was immers kuis, onderdanig en trouw. Terwijl de Christusdevotie in de middeleeuwen daalt, neemt die van Maria toe. Dat betekent dat de Mariadevotie losgekoppeld geraakt van de Christusdevotie en dat ze als een eigenstandig te vereren persoon gezien wordt. Het is wel opvallend dat Maria toch steeds afgebeeld wordt met het Jezuskind op haar arm, dus de verbondenheid met Jezus blijft. Zij blijft degene die naar Jezus verwijst.

Filippo Lippi, Madonna met kind en twee engelen, ca. 1460-1465, Uffizi Gallery, Florence

Sandro Botticelli, Madonna met kind, 1480-1481, Museo Poldi Pezzoli, Milaan

Besluit

De voorstelling die Birgitta geeft in haar visioen over de scene van vlak na de geboorte van Jezus, kan best overeenkomen met de werkelijkheid. De Orthodoxe iconografie volgt strikt de details hoe een joodse vrouw uitgebeeld wordt en welk de kledij is in de periode van het begin van onze jaartelling. De voorstellingen van Christus of Maria met Jezus richten zich sterk op de persoon zelf, zonder te veel symbolen en metaforen die de aandacht afleiden. Iconen nodigen uit tot een sterke innerlijke beleving.

In de westerse iconografie heeft men blijkbaar angst dat de afbeelding van een jong joods meisje de westerse gelovige zou afschrikken. De invulling van het tableau is overdadig met allerlei symbolen, die de gelovige moeten overtuigen van de geweldige kracht en macht van Onze-Lieve-Vrouw. Meditatie bij zulke beeldvorming mist diepgang. De westerse kunstenaars keken te veel door een eigentijdse bril en plaatsten Maria in mooie westerse interieurs. Het huidige synodaal proces in de rooms-katholieke Kerk richt zich ook op de bevordering van de spiritualiteit. Het is vooral door de spiritualiteit – de geestelijke ervaring van elke gelovige en van de hele Kerk – dat de Geest ons geleidelijk aan inwijdt in de volheid van de waarheid.

Bibliografie

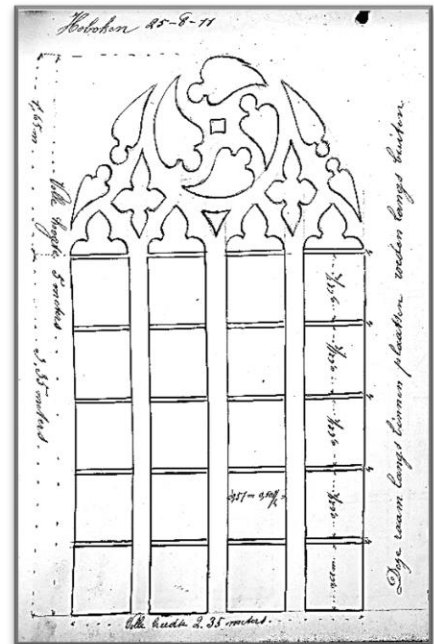
- Adalsten Karola, *De Heilige Birgitta van Zweden. Mystieke en ordestichteres*, Voorhout-Brugge, 1960.
- Carpels Simon, *Het klooster Maria Troon in Dendermonde. Een studie naar de identiteit van de Birgitiessen in de laatmiddeleeuwse Nederlanden*, Masterproef Universiteit Gent Letteren en Wijsbegeerte, 2009-2010.
- Gabriël Sylvain, *Het Scheldeklooster der Birgittijnen. Een spanningsveld met de parochiekerk?*, in: Hoboken 875, Brasschaat, 2010.
- Goosen Louis, *Van Afra tot de Zevenlappers, Heiligen in religie en kunsten. Birgitta van Zweden*, 1992, pp. 77-78.
- *Hier begint een schoon Openbaeringe, den Godt zelve gedaen aen de H. Brigitta*, Antwerpen, door Jan van Hees, zeventiende eeuw.
- Jørgensen Johannes; *Birgitta van Zweden*, 2 delen, Antwerpen, 1955.
- Kort-begryp der aflaeten gejoint aen de Roozen-hoeykens van de Heylige Brigitta, ende zekere medaillien, Brugge, by Cornelis de Moor en zoon, 1775.
- Kuyl P.-D., *Hoboken en Zijn Wonderdadig Kruisbeeld alsmede eene beschrijving van het voormalig klooster der PP. Birgittijnen*, Antwerpen, 1866.
- Lambrechts-Augustijns Hugo, *Augusta Mertens en haar iconen*, in: de Drie Rozen, 57 jg., nr. 227, 2023-2, pp.20-35.
- Lampens Dunya, *Het gebeden- en getijdenboek hs. Gent, UB. 205. Een kijk op de birgittijnse nonnendevotie in de laatmiddeleeuwse Lage Landen*, Universiteit Gent, Masterscriptie in de Kunstwetenschappen, 2018-2019.
- Linscheid Petra, *Haarnetten en andere hoofddekels. Het hoofd getooid van de late oudheid tot islamitische Egypte (400-1500)*, uitgave Kanselarij Phoebus Foundation, Antwerpen, 2020.
- Longeman-van der Willigen D., *De heilige Birgitta van Zweden*, in: Dietsche Warande en Belfort, jg. 1911, pp. 453-483.
- Morris Bridget, *St Birgitta of Sweden*, Woodbridge: The Boydell Press, 1999.
- Reiniers Jos, *Het leven van Birgitta*, Uden – Museum Krona, 1992.
- Roozemonde-van Ginhoven Hetty J., *Ikon inspired Art, icons from “de Wijzenburgh”, the Wijzenburgh Foundation*, 1980.
- Sahlin Claire L, *Birgitta of Sweden and the voice of prophecy*, Woodbridge, 2001.
- Sandler Egon, *l’Icône image de l’invisible. Eléments de théologie, esthétique et technique*, Paris, 1981.
- Van den Kerkhove A., *De muurschildering in het Groot Vleeshuis te Gent*, ca. 1972.
- Velthuis Bert, *De Zoon Christus op iconen*, Dokumentatie Instituut voor de ikonenkunst Kasteel De Wijzenburgh, Echtveld, 1980.

De glasramen van O.L.V.-Geboortekerk te Hoboken en hun schenkers - deel 2

Walter VANDEWEYER

In een vorig artikel beschreven we de drie glasramen achter het hoofdaltaar, nu nemen we de twee overige glasramen uit het hoogkoor onder ogen. Aan de zuidkant, tegen de muur van de sacristie staan nog twee glasramen. Het eerste glasraam dateert van 1911.

De werktekening in het atelierboek van Stalins-zoon. De tekening vermeldt de datum 25 augustus 1911 en de afmetingen. (Archiefhuis van de architectuur Antwerpen)

Rechts onderaan het raam staat de maker aangeduid. Zoon Stalins zette het atelier van zijn vader, na diens overlijden verder tot 1924.

Centraal in het raam wordt de Heilige Familie afgebeeld in een huiselijk tafereel. Maria zit aan het spinnenwiel en Jozef, timmerman, wordt met een winkelhaak afgebeeld. De jonge Jezus staat in het midden en, zoals op meer afbeeldingen van het kind Jezus in die tijd, wordt hij afgebeeld met een kruis in de handen. Zo wilde men een voorafbeelding geven van zijn later lijden.

Links staat de Heilige Adrianus afgebeeld. Over zijn leven staat weinig vast. Volgens de overlevering was hij een Romeins officier die onder keizer Galerius rond het jaar driehonderd instond voor de bewaking van de christenen die tijdens de vervolgingen gevangengenomen waren. Getroffen door de standvastigheid van de gevangenen sloot hij zich bij hen aan en onderging samen met hen de marteldood. Hij wordt gewoonlijk afgebeeld als militair, met een palm, het symbool voor een martelaar, in de hand en met een leeuw, als teken van standvastigheid, aan zijn voeten. De letters onder zijn naam *o.p.n.* staan voor het Latijnse 'ora pro nobis' - 'bid voor ons'.

Rechts staat de Heilige Savina, ook een heilige uit de Romeinse tijd, tijdgenoot van Adrianus. Zij was overtuigd christen en zette zich in voor gevangenen tijdens de vervolgingen van keizer Diocletianus³¹. Zo zorgde ze in het geheim ook voor de begrafenis in haar tuin van twee terechtgestelde christenen, Nabore en Felix. Toen de vervolgingen eindigden liet ze de lichamen overbrengen naar de kapel van haar familie in Milaan. Daar overleed ze en werd begraven naast de martelaren. In 1798 werden de overblijfselen van S. Savina en de heiligen Nabore en Felix overgebracht naar de basiliek van S. Ambrogio, waar een kapel aan haar gewijd is.

Deze twee, minder bekende heiligen in onze streken stelden ons een beetje voor een raadsel. Waarom werden ze hier op een glasraam begin twintigste eeuw afgebeeld. Adrianus zou nog kunnen verklaard worden, soms wordt hij bij de pestheiligen gerekend, en ook Hoboken heeft erg onder de pest geleden in het verleden, maar Savina?

Wim van Bladel noteert in zijn³² boek dat de ramen tegen deze wand geschonken zouden zijn door Jozef Van Put, oud-burgemeester van Antwerpen en gemeentesecretaris De Bie. Maar waarom staan er dan twee wapenschilden onderaan het raam? Noch burgemeester Jozef Van Put, noch gemeentesecretaris Frans De Bie waren van adel.

dan geen sprake. Aan die brief werd gevolg gegeven en in de zijbeuken staan gotische ramen met getint glas. In de archieven van Van Istendael³³ vonden we dat glazenier Stalins ook in 1877 in Hoboken werken uitvoerde, mogelijk zijn dat deze ramen.

Ook de datum, 1911, waarop dit glasraam ontworpen werd, pleit niet direct voor burgemeester Van Put als schenker. Hij overleed in 1877. Er zit wel een brief van de provinciale bouwmeester in het kerkarchief waarin staat dat Van Put in 1873 de som van 1400 frank ter beschikking houdt om de rechthoekige kerkramen in de zijmuren te laten vervangen door gotische ramen, maar van brandglas is

³¹ Van 293 tot 305 werd het Romeinse Rijk bestuurd door vier keizers, twee hoofdkeizers die de titel Augustus droegen en twee onder-keizers met de titel Caesar. Diocletianus was een van de twee die de titel Augustus droegen, Galerius was zijn assistent 'Galerius-Caesar'

³² Lic. Wim Van Bladel, Acht eeuwen geschiedenis van de parochie Hoboken en van de Zwarte God (Lannoo, 1980) p. 161.

³³ Bibliotheek Kadoc, Leuven. Archief van Ivo Bakelants. Ref. code BE/942855/2302/420.

De gotische zijramen. Er zijn zes ramen, twee motieven, wisselend geplaatst.

Dan maar op zoek naar de eigenaars van de wapens onderaan het boven beschreven venster.

Het kostte wat zoekwerk, maar uiteindelijk kwamen we bij de juiste namen.

Het linker wapenschild, drie rode leeuwen op een wit veld, behoort toe aan de familie **Van der Beken Pasteel**. Deze familie kreeg de erfelijke adellijke titel 'jonkheer' tijdens de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Jacques van der Beken Pasteel was toen secretaris van de stad Aarschot en het land van Aarschot. Na de Belgische onafhankelijkheid maakte hij ook deel uit van de Belgische adel. Jacques van der Beke Pasteel was gehuwd met Jeanne de Grez. Het gezin kreeg zes kinderen. Een van hun zonen, **Petrus Josephus Franciscus**, geboren op 7 november 1795, werd advocaat in de beide rechten,

zowel in het burgerlijk en als canoniek (kerkelijk) recht opgeleid. Petrus verhuisde eerst naar Leuven en trouwde in 1829 in Antwerpen met de adellijke Rosalia Carolina De Vos. Zij was de dochter van Joannes De Vos, heer van Hamme, en van edelvrouw Carolina Jossé. In het huwelijksregister staat Rosalia De Vos als grondeigenares genoteerd. Later vinden we het echtpaar van der Beken Pasteel-De Vos de Hamme terug in de gemeente Turnhout. Ze woonden er op het kasteel Corsendonck, het domein van de vroegere priorij van Corsendonck. Die priorij was opgeheven onder het bewind van de Oostenrijkse keizer Jozef II en na de Franse revolutie in particuliere handen terechtgekomen. Petrus van der Beken Pasteel liet het kasteel verbouwen en het terrein volledig opnieuw inrichten. Hij gaf onder meer de opdracht *"twee vijvers die eertijds de priorij voorzagen van de nodige visrantsoenen om te vormen tot een waterpartij met tweeënzeventig beplante eilanden, destijds "Polynesië" genaamd"*³⁴.

³⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024:

Het kasteel Corsendonck 2024 (www.thooghuys.com)

Naast hun kasteel in Turnhout, hun officiële verblijfplaats, behield de familie ook een woning aan het Klapdorp in Antwerpen. Na acht jaar huwelijk overleed Rosalia De Vos de Hamme op 10 november 1837 op het kasteel Corsendonck, kinderloos. Jonkheer Jozef van der Beken Pasteel huwde een tweede maal op 16 april 1839 in Brasschaat met de ‘hoog welgeboren jonkvrouw’ Louisa Thérèsia van den Berghe, grondeigenares. Zij was achtentwintig jaar oud (°11 november 1810) en dochter van de edellieden Adrianus van den Berghe en Thérèsia Gertrudis Knyff. Er werden drie kinderen in het gezin geboren, allen in Antwerpen: Alexandrine op 1 april 1840, **Adrianus** op 21 december 1841 en Anna Lamberta op 11 januari 1846. Anna overleed op achtjarige leeftijd (+ 5 april 1854).

In 1859 werd Oud-Turnhout losgemaakt van Turnhout en een afzonderlijke gemeente. Petrus Jozef Franciscus van der Beken Pasteel, die op een aantal documenten ook met zijn derde voornaam, Frans, genoemd werd, startte de gemeente op als eerste burgemeester. Volgens sommige bronnen had hij volop mee geijverd voor de splitsing. Hij bleef burgemeester tot aan zijn dood op 6 oktober 1868.

Corsendonck [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/1496>

Oud-Turnhout kreeg meteen ook een wapenschild, het wapen van de familie Van der Beken Pasteel, drie rode, staande leeuwen, blauw getongd.

Vermoedelijk portret van Petrus Jozef Franciscus van der Beken Pasteel (Heemkundige Kring Corsendonca)

Jonkheer **Adrien van Der Beken Pasteel**, zijn enige zoon, brengt ons later bij Hoboken. Hij huwt op 10 januari 1870 in Luik met de tweeëntwintigjarige barones **Savina Kervyn de Volkaersbeke**. Savina werd in Gent geboren op 9 mei 1848 als dochter van baron Augustus Kervyn, en van zijn echtgenote Julia van Hoobrouck ten Heule.

De familie Kervyn was een uitgebreide adellijke familie, met heel wat invloed, zij behoorde sinds 1816 tot het ridderschap van Oost-Vlaanderen. Ze draagt een wapenschild met een gouden keper (chevron). Bovenaan een gesteelde eikel en een zes puntige ster. In de schildvoet staat een arendspoot van zilver. Zowel de eikel (de mooiste, indrukwekkendste boom) als de arendspoot (de koning van vogels) moeten de standvastigheid en het belang van de familie uitdrukken. Ook dit wapen, staat op het glasraam in de kerk.

De familie Kervyn was sterk in de politiek aanwezig in de tijd van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, en het beginnende België met onder andere een minister van Binnenlandse Zaken. Grootvader en vader van Savina Kervyn waren niet politiek actief, maar grondeigenaar en opeenvolgend belastingontvanger voor de stad Sint-Niklaas. Het huwelijk in Luik moet een plechtige gebeurtenis geweest zijn. In het archief van de universiteit van Gent zit nog een huwelijksaankondiging. Savina Kervyn was haar vader verloren toen ze drie jaar oud was.

Haar moeder huwde negen jaar later in 1860 met baron de Villenfagne de Vogelsanck. Moeder en dochter verhuisden toen naar het slot Vogelsanck in Zolder, nu nog altijd in bezit van de familie de Villenfagne de Vogelsanck. Savina had tot aan haar huwelijk haar domicilie in dit kasteel.

Het kasteel Vogelsanck in Zolder (foto P Hermans 2007)

Van een nakomeling van de familie, jonkheer Alexandre Moretus, ontvingen we een foto van het bruidsgeschenk dat Adrien van der Beken aan zijn bruid gaf.

Een massief zilveren koffie- en theeservies in Napoléon III stijl met de wapens van de familie van der Beken Pasteel. Zilversmid was Emile Bonneville die tussen 1868 en 1878 in Sint-Joost een atelier had. Volgens het bijgevoegde artikel waren dergelijke huwelijksgeschenken populair in die tijd.

Door het huwelijk van **Adrien** van der Beken en **Savina** Kervyn hebben we een verklaring voor de heiligen op het glasraam en kennen we de vermoedelijke schenkers. Ook al vinden we hiervan geen sporen in de verslagen van de kerkraad of het parochiearchief, zowel de wapenschilden als de patroonheiligen maken dit erg waarschijnlijk. Maar het echtpaar is in 1870 nog niet in Hoboken, dus op het raam moet er nog veertig jaar gewacht worden.

Het echtpaar bleef een tijd in Luik wonen, waar hun oudste dochter Marie op 18 oktober 1870 geboren werd. Een jaar later, in 1871, kochten ze het kasteel Broydenborg en de omliggende tuinen van rentenier Jan van Kramp-Degruyters³⁵.

Het domein Broydenborg midden negentiende eeuw toen het nog eigendom was van Kramp-Degruyters. Het kasteel staat in het rood. (Kadaster Popp)

De 'Elststraat' is nu de Oudestraat, de 'Winkel Eynde straat' is Lelieplaats en Van Amstelstraat.

Het kasteel was begin negentiende eeuw nog ingrijpend verbouwd door bankier Verbiest die de classicistische zuidvleugel liet optrekken. Ook de nieuwe eigenaars zetten zich aan het verbouwen en lieten een hogere noordvleugel optrekken met bovenaan de drie leeuwen van hun wapenschild.

Broydenborg maart 2024

³⁵ Er kunnen wel wat verbanden tussen kasteel-eigenaren in Hoboken gelegd worden. De Gruyters is ook de naam van de moeder van Emilia Le Brasseur, eigenaar van het Meerlenhof (zie vorig artikel).

In 1872, op 16 oktober, werd een zoon geboren, Albert. In het geboorteregister van Antwerpen staat dat de familie van der Beken Pasteel-Kervyn de Volkaersbeke in Hoboken woonde maar dat Albert in Antwerpen geboren is. Was het kasteel toen in verbouwing?

Bij een volgende geboorte, die van dochter Adriana op 3 juni 1877 woonden ze wel op Broydenborg. Ook de volgende kinderen, een zoon Paulus op 7 september 1884 en een dochter Germaine op 22 december 1886 werden geboren op het kasteel.

In 1877 werd jonkheer Adrien in het geboorteregister nog zonder beroep vermeld, in 1884 staat er dat hij raadslid is. Later werd hij griffier en vervolgens bestendig afgevaardigde van de provincie Antwerpen. Hij was geridderd in verschillende zowel Belgische, Nederlandse als kerkelijke ordes, zoals de foto hiernaast te zien is. Barones Savina bleef vermoedelijk, zoals veel adellijke dames, zonder beroep. Op haar overlijdensbericht staat wel dat ze 'Présidente des Mères Chrétiennes' was. Die beweging was plaatselijk georganiseerd, stond onder patronaat van de paters Redemptoristen en bekommerde zich vooral om de degelijke christelijke opvoeding van de kinderen, vooral die van de meisjes. Zo werd er ook in die tijd erg veel aandacht besteed over het 'degelijk gekleed' ter tafel gaan.

Jonkheer Adrien van der Beken Pasteel overleed op 11 juli 1916. De uitvaartviering had in Sint-Jozefkerk in Antwerpen plaats en enkele dagen later (24 juli) was er een herdenkingsdienst in de kerk van O.L.V.-Geboorte van Hoboken. De begrafenis gebeurde in intieme kring in het familiegraf op de begraafplaats van Schoten. Barones Savina Kervyn de Volkaersbeke overleed te Antwerpen op 16 oktober 1930, 83 jaar oud. De uitvaartdienst had in Sint-Cordula in Schoten plaats waar ze ook in het familiegraf begraven werd.

Het familiegraf van der Beken Pasteel in Schoten (mei 2024)

Te zien op de zolder

Korneel PAENEN

1956: 25 nieuwe studenten van de Rijksnormaalschool Lier maken zich klaar voor hun eerste turnles van het schooljaar. De schoenen zijn al uit en... 24 monden vallen open. Neen, er zijn geen sokken met gaten en evenmin is er een onaangenaam geurtje, maar Gust, een struise sympathieke boerenzoon uit Oost-Vlaanderen, staat daar in zijn blote kl.... . Ondergoed was hem onbekend. Gust is om dit nooit geplaagd geweest, maar het voorval dat nog een tweede keer voorkwam (er waren twee turnlessen per week en Gust was een intern) bleef iedereen bij. Meer dan zestig jaar later gebruik ik dit voorval als aanzet voor een artikel over twee merkwaardige voorwerpen op onze zolder. We hebben daar twee prachtige stijve boorden. Voor de oudere bezoekers zijn het geen onbekende dingen. Hun grootvaders liepen er de zondag mee te pronken. Dat stijve ongemakkelijk zittend ding hoorde bij het zondagspak. De andere dagen lag die afneembare boord mooi in de linnenkast. Voor de rest van de week was een boezeroen, een kraagloos hemd, het kledingstuk bij uitstek voor de gewone man. Zij die hoger op de ladder stonden zwoeren bij de stijve boord. Die ging, bij manier van spreken nooit, af. Zo zag iedereen het verschil tussen arm en rijk.

Ik hoor het u al vragen: wat hebben Gust zijn geslachtsorganen te maken met die stijve boorden van de jaren stilletjes?

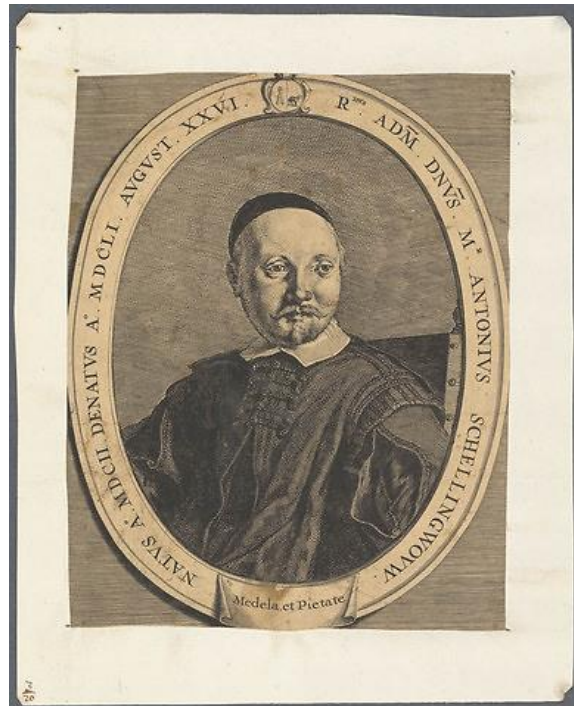
Mijn antwoord: het hemd..

In vroegere tijden had een hemd eerst geen kol, dan een vaste die op een bepaald ogenblik opnieuw verdween en een stijve afneembare als accessoire kreeg. Vandaag de dag is alles mode. Die eerste hemden hadden een langere achterkant, een slip, die tussen de benen naar voren werd getrokken en zo het 'zakje' warm hield.

De geschiedenis van het hemd hier weergegeven zou teveel bladzijden tellen en zowel de hoofdredacteur, de samensteller, hier 'stelster', als de penningmeester grijze haren bezorgen. Het tijdschrift mag maar vijftig bladzijden tellen en andere auteurs moeten ook bladzijden krijgen. Mijn keuze gaat naar de kraag omdat die op een gegeven ogenblik een eigen leven is gaan leiden. De slip werd gewoon afgeknipt. Korter gezegd: de kraag verscheen, de slip verdween.

De kraag komt in Europa in beeld aan het einde van de 15de eeuw en is het enige deel van het hemd dat zichtbaar wordt.

Wie die hemdrand voor het eerst omhoogtrekt is niet geweten, maar in de eerste helft van de 16de eeuw zijn er al plooiën zichtbaar en al vlug vouwt men dat opkomend stuk stof gewoon om. Aanvankelijk is de kraag nog erg eenvoudig van vorm en wordt hij gedragen door de man van het geloof. Het witte dingetje is het symbool van zuiverheid. Omdat hij publiekelijk zichtbaar is moet hij dan ook gepolijst en onberispelijk van vorm zijn.

Geleidelijk aan neemt de adel de boord over en wordt de halskraag het voornaamste, belangrijkste, deel van het hemd. Een modeverschijnsel is geboren

Later diezelfde eeuw introduceren de Spanjaarden een nieuwe look in de Zuidelijke Nederlanden: een ronde kraag van geplooid linnen.

De uitvoering heeft de vorm van een molensteen en wordt dan ook zo genoemd. Het was geen sinecure om uit een smalle lap die vaak 17 meter lang was met behulp van stijf sel en hete ijzers een stevige textiele schotel te maken. Naarmate de eeuw verderloopt wordt de kraag een luxeartikel en zijn ook de vrouwen belust op dit voor de mannen uitgevonden kledingstuk.

Maar... niets is eeuwig. Omstreeks 1630 is het over en out met die molensteen en worden platte liggende kragen populair.

Deze col neemt geleidelijk de vorm aan van een stijve, brede plaat met kanten tanden. Aan het Franse hof zijn die flappen altijd gesteven.

De 17de eeuw kondigt zich al een tijdje aan wanneer de mode afscheid neemt van de brede platte kanten kraag en de jabot, een strook kant dat in eerste instantie op een herenhemd wordt genaaid, aan zijn opmars begint.

In de achttiende en negentiende eeuw is de jabot een vast element in de kleding, maar wordt dan gedragen tussen de bovenste knopen van het vest. Hij kan zowel vastgenaaid als los gedragen worden.

Het blijft een populair modeaccessoire voor mannen tot de jaren 1840.

Later wordt hij opnieuw uitgevonden als modeaccessoire voor vrouwen en is hij vaak gemaakt van kant dat op zijn plaats wordt gehouden met een broche.

Een bekende jabot-drager is Wolfgang Amadeus Mozart

1756-1791

De 19de eeuw zal de geschiedenis ingaan als de eeuw die de modewereld op zijn kop zal zetten.

Hanna Montague een huisvrouw in de staat New York zal in 1827 de verandering inzetten. Moe van altijd maar de overhemden van haar man te wassen, knipt ze de kragen van zijn overhemden en bedenkt een manier om ze na het wassen weer aan de nekband te zetten. Er komt een knoopsgat aan de achterkant van de kraag en een knoop aan het rugpand.

Men's Wear 16:6 1/22/04 p.14
MEN'S WEAR.

BARKER'S

STYLES

FALL AND WINTER

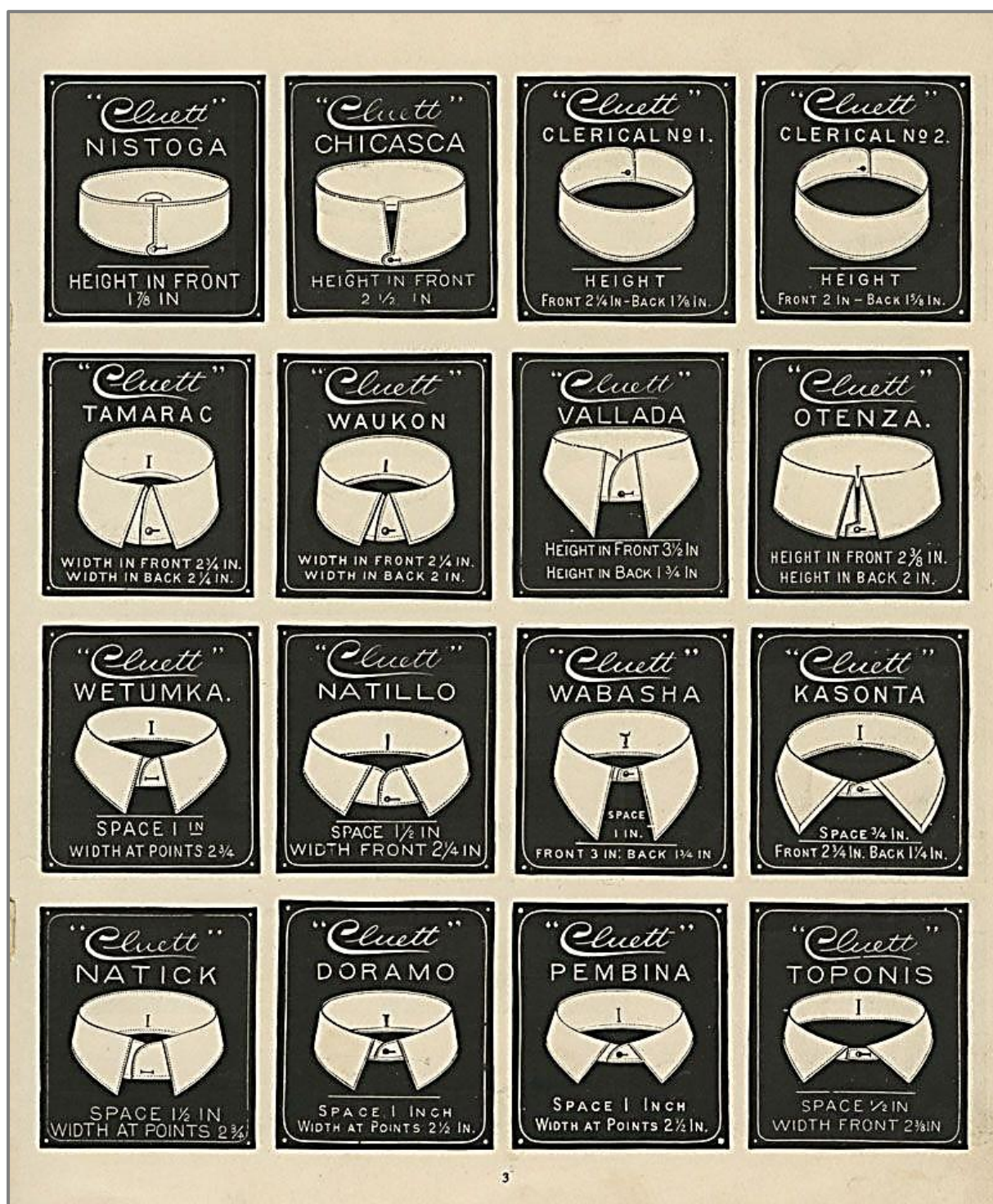
Wm Barker & Co
MAKERS
TROY, N.Y.

CHICAGO
199 MARKET ST.

NEW YORK
835 BROADWAY

—FACTORY; WEST TROY, N.Y.—

Een paar jaar later worden afneembare kragen massaal geproduceerd in alle stijlen. De valse boorden doen hun intrede. Hemden met vaste boorden zijn nog verkrijgbaar, maar welke man wil dat nog dragen?

1850: Stijfsel wordt ‘en masse’ gebruikt. Niet alleen de kragen van het hemd, ook de fronten worden zo hard als karton gesteven.

Stijfsel, een zetmeelproduct op basis van rijst of tarwe, wordt gebruikt als garenversterker voor de kettingdraden tijdens het weven en dient ook als apprêteermiddel (afwerkmiddel) bij het strijken. Om een glanzend effect te verkrijgen wordt talk of was aan het stijfsel toegevoegd.

Anno 1855 koopt molenaar Edouard Remy een watermolen in de buurt van het Belgische Leuven om rijstkorrels te vermalen tot rijstzetmeel. Dat natuurlijke stijfsel werd toen vaak gebruikt om textiel te verzorgen. Het geeft kleding een perfecte, kreukvrije afwerking en beschermt de textielvezels tegen vuil en slijtage. Aan het begin van de twintigste eeuw is Remy al uitgegroeid tot een wereldtopper in de productie en distributie van rijstzetmeel.

In het Duits en Nederlands worden de hard gesteven boorden omschreven als ‘Vatermörder’ en ‘vadermoordenaar’. Bij een snelle draai van het hoofd zou zijn kop afgesneden kunnen worden. ’t Is nooit gebeurd, maar knalrode, diepe en pijnlijke sneden waren er wel.

Een leuk fragment omtrent dit onderwerp kreeg ik toegezonden door Luc Van den Bergh. Het komt uit: “Drie generaties Sinjoren familiechroniek 1850-1925” en is van de hand van Lode Sebreghts.

“... Haar specialiteit was het stijven en doen glanzen van halsboorden, manchetten en de borststukken van de ‘fijnhemden’. In de strijkkamer maakten ze zich vooraf al vrolijk bij de idee wat voor snuit de kerel (een echte snoeshaan welke ze een poets wilden bakken) zou trekken wanneer hij op zondag in zijn hemd stapte om te gaan dansen. Het is een hele kunst om een hemdslip, als bordpapier in een smalle broek te stoppen. Resultaat verzekerd. Het zou voor de knul een weinig beweeglijke zondagavond worden.”

Gesteven hemden worden tot aan de tweede Wereldoorlog gedragen.

George Brummell, beter gekend als Beau Brummell, de in Londen op 7 juni 1788 geboren zoon van William de privésecretaris van Lord North, doet er in 1840 nog een schepje bovenop.

Hij introduceert het concept waarbij mannen een pak en stropdras dragen.

Zijn sleutel woorden: authentiek – hoge kraag – witte linnen overhemden.

Wit is een 'must' en hoe hoger de kraag hoe meer standing. Hij mag zelfs tot aan de oren reiken. Daar het dan onmogelijk is de kin te laten zakken kijkt de drager iemand dan ook letterlijk vanuit de hoogte aan.

Beau sterft op 61 jarige leeftijd. Zijn modegevoel heeft nog steeds invloed op de manier waarop de mens zich nu nog kleeft.

Begin 20ste eeuw, bij de uitvinding van de wasmachine, worden hemd en kraag weer één geheel, De col of kraag blijft het toppunt van het hemd en de modeontwerpers fantaseren en ontwerpen naar hartenlust. Hun fantasie kent geen grenzen.

De vorm loopt van klassiek over afgeronde punten naar een boord met knoppen. En voor iemand die een boord wil met knoppen, maar ze niet wil laten zien is er de verborgen knoppen boord. Daarbij gaat men ze ook nog een naam geven.

Classic

Tab

Button-Down

Hidden Button

En er zijn er nog 6 meer. De modeontwerpers brengen tegenwoordig een mensenhoofd op hol met al hun nieuwigheden. Veel is niet meer genoeg. Ik zou zeggen: draag wat je wil en benoem het zoals je wil. Zolang jij tevreden bent is er niets mis.

In de marge

Je een stuk in de kraag drinken

De kraag in deze uitdrukking heeft niets te maken met het deel van het kledingstuk dat zich rond de hals bevindt, maar is een oude benaming voor de hals zelf. En 'stuk' is een oude benaming voor een 'vat alcoholische drank'.

Met de uitdrukking 'je een stuk in de kraag drinken' wordt dus letterlijk bedoeld dat er een hoop alcohol door de keel gaat.

Mark Twain (1835-1910) schreef:

Heb je zin om boel te maken, stap dan, gekleed met spierwit hemd en opstaande boord, een bruine volkstroeg binnen. Reactie en actie verzekerd.

Een leuke over het hemd:

"Vannacht niet schat. Ik heb hoofdpijn." kent in de middeleeuwen een alleraardigste variant: men hield gewoon het hemd aan in bed. Zowel de vrouw als de man deed het zo. Er werden gewoon geen woorden verspild als men geen zin had in seks.

Volgende keer:

De Zaanse klok.

Bron:

- Google
- Lode Sebrecgts: 'Drie generaties Sinjoren.'
- Eigen weetjes (= bonnen niet meer te achterhalen)

Hoboken in de Vlaamse pers: 4de kwartaal 2024

Patrick PIETERS

Noot van de redactie: Aangezien dit vooral een historisch tijdschrift is, willen we graag een vaste rubriek over de Hobokense actualiteit beperken tot een passende grootte van enkele bladzijden. Per kwartaal zijn er echter teveel krantenartikelen die in deze rubriek een plaats verdienen. Dat betekent dat we een selectie moeten doorvoeren, maar welke selectie is neutraal, objectief en eerlijk? Daar geraken we voorlopig niet uit. We herhalen onze statuten waarin wordt gesteld dat onze vereniging bewust neutraal wil zijn. De afwezigheid van bepaalde krantenartikelen is onbewust en louter toeval.

Wie wordt burgemeester in Hoboken? Kathelijne Toen wil er nog zes jaar bij doen

02-10-2024 *Nieuwsblad* - Bart Bruynseels

Blijft de N-VA de grootste partij in Hoboken, of bestaat de kans dat de uiterst linkse PVDA de grootste wordt en ook de burgemeester mag leveren? De kans is groot dat PVDA zijn opmars ook in Hoboken voortzet en meer zetels zal behalen dan de drie die de partij in 2018 voor 14,7% van de stemmen kreeg. Om N-VA van de troon te stoten, moet de partij wel nog heel wat kiezers overtuigen van de plannen die zij voor Hoboken hebben.

N-VA haalde in 2018 32,5% van de stemmen, goed voor acht zetels. Burgemeester Kathelijne Toen behaalde 2.547 voorkeurstemmen, een pak meer dan Paul De Ranter met 625 stemmen. De tweede grootste partij in 2018 was Vlaams Belang met vier zetels (14,8%) in de districtsraad. Staf Wouters kreeg 1.307 voorkeurstemmen en was daarmee nummer één bij Vlaams Belang Hoboken.

Tenzij er een kleine aardverschuiving plaatsvindt in Hoboken, kan Kathelijne Toen nog zes jaar langer werken aan het Hoboken dat zij met N-VA voor ogen heeft.

“Een mooi Hoboken, dat is er al hé”: vrolijke sfeer aan het stemlokaal in Hoboken

13-10-2024 *Het Laatste Nieuws* - Ghadija Akouk

De ochtend was nog jong, maar aan het stemlokaal in Hoboken hing al een gezellige sfeer. “Wij stemmen op de goeien!” riep Paul Bresseleers lachend, terwijl hij samen met zijn vrouw Marie-Rose klaarstond om hun stem uit te brengen. Het was een ochtend vol glimlachen, grapjes en gezelligheid aan de Montessoristraat. Toch verliep niet alles vlekkeloos: bij één loket begaf de computer het, waardoor...

De ochtend was nog jong, maar aan het stemlokaal in Hoboken hing al een gezellige sfeer. “Wij stemmen op de goeien!” riep Paul Bresseleers lachend, terwijl hij samen met zijn vrouw Marie-Rose klaarstond om hun stem uit te brengen. Het was een ochtend vol glimlachen, grapjes en gezelligheid aan de Montessoristraat. Toch verliep niet alles vlekkeloos: bij één loket begaf de computer het, waardoor er tijdelijk niet gestemd kon worden. Of alles weer op tijd in orde kwam? Dat zorgde voor enige spanning onder de stemmers.

Het was vroeg in de ochtend, net voor 8 uur, en de straten van Hoboken lagen er nog rustig bij. Maar aan het stemlokaal van Het Kompas, stedelijke basisschool in de Montessoristraat, stond al een rij mensen die tot buiten reikte. Ondanks het vroege uur, zat de sfeer er meteen goed in. Aan loket 367 verliep alles vlotjes, maar loket 666 liet het helaas even afweten. Hierdoor moesten enkele stemmers onverrichter zake naar huis en later terugkomen. Dat zorgde voor enige spanning onder de stemmers. “Typisch België”, zwaaide een man die rechtsomkeert draaide. “De computer werkt niet, ik kom later terug”, zei een man voordat hij vertrok, wat de sfeer bij het stembureau een onverwachte wending gaf.

“Het heeft een klein halfuurtje geduurd, maar daarna was alles weer in orde”, bevestigt Ann Schrauwen (47), die vandaag als voorzitter fungeert. “Wij waren hier al om kwart voor 7”, lacht ze, terwijl ze een doos met koffiekoeken aan Raihana Messaoudi (34), de secretaris van de dag, aanbiedt. “Ja, wij hebben lekkere koffiekoeken gekregen!” Het gelach en de ontspannen sfeer waren aanstekelijk.

Rond de vroege ochtend was het nog rustig in het stemlokaal. “Veel volk was er nog niet om 7 uur”, vertelt Ann. “Vijf man of zo”, vult Raihana lachend aan. Maar al snel stroomden de stemmers binnen, en de ene glimlach volgde de andere. Onderweg naar en van de stembus hoorde je overal “goedemorgen” en zag je vrolijke gezichten. Het leek wel alsof heel Hoboken het ‘mooie weer’ en de verkiezingen met een lach omarmde.

Opvallend was de goede stemming onder de kiezers. “Een dag niet gelachen is een dag niet geleefd”, lachte Paul Bresseleers (69) samen met zijn vrouw, Marie-Rose Janssens (69). Ze straalden vrolijkheid uit, hoewel velen hun politieke voorkeur voor zich hielden. Toch droeg Marie-Rose vandaag een rode jas met een duidelijke reden. “Zonder enige twijfel stemmen wij vandaag op Sandra Geeraert”, vertelt ze. “Ze heeft zoveel voor ons gedaan toen we met pensioen gingen, dat gaan we nooit vergeten.” Dat Sandra populair is in de buurt, was ook zichtbaar: haar affiches prijken op verschillende ramen langs de straten.

Ook Chantal Vercauteren (64), buurvrouw van het koppel, knikte instemmend. “Een mooi Hoboken, dat is er al hé”, zei ze met een brede glimlach.

Verderop stonden Charles De Roeck (68) en Nancy Schenkels (67) bijna bij de stembus. Voor Charles is het duidelijk: “Een warme maatschappij, waar iedereen voor elkaar zorgt, dat is belangrijk. Ik kom stemmen omdat ik het een plicht vind dat de juiste mensen aan het roer staan.”

Ondanks de politieke lading hing er een opgewekte en ontspannen sfeer in het stemlokaal. De mensen kwamen niet alleen om hun stem uit te brengen, maar ook om samen te lachen, te praten en de toekomst van hun geliefde Hoboken te bespreken.

Hobokense Ondernemersawards voor tweede keer uitgereikt: deze ondernemers vielen in de prijzen

14-11-2024 *Gazet van Antwerpen* - Laurens Van Aert

District Hoboken en stad Antwerpen organiseerden woensdagavond een netwerkmoment voor Hobokense ondernemers. Tijdens het evenement werden voor de tweede keer de prijzen voor ‘Ondernemer van het jaar’ uitgereikt. Ontdek hieronder wie er in de prijzen viel.

Met de awards worden de inspanningen en het succes van de lokale ondernemers in de kijker gezet. Dit jaar werden maar liefst 44 ondernemingen, handels- en horecazaken genomineerd. Daaruit kozen de Hobokenaars en het Hobokens Ondernemersforum de winnaars van 2024.

Optiek Annik de Mey gaf de Life Time Achievement Award door aan Beenhouwerij Van der Keere. Deze slagerij, die al bijna 100 jaar op de teller heeft staan, is een familiebedrijf dat al generaties lang van vader op zoon wordt doorgegeven.

De Prijs van de Vakjury, die uitgereikt werd door Slagerij Thyssen, ging naar Keurslager Goeminne, een gevestigde waarde in het district met een groot en loyaal klantenbestand. Voor de Prijs van het Publiek konden Hobokenaren in oktober hun stem uitbrengen. Zij verkozen kapperszaak Hair Art Dave als ondernemer van het jaar.

“De Hobokenaar houdt van lokale ondernemer, dat bewijst deze tweede editie van de Ondernemersawards”, stelt districtsschepen van Lokale Economie en Middenstand Carolyn Krekels (CD&V). “Het is hartverwarmend om te zien hoe onze districtsgenoten door te nomineren en nadien massaal te stemmen onze eigenste ondernemers bedanken voor hun harde werk, dag in dag uit. Ik denk oprecht dat het initiatief een positieve vibe stuurt door onze groep ondernemers.”

Van 2 december tot 4 april voorbereidende werken op de Antwerpsesteenweg in Hoboken voor heraanleg van tramlijn

29-11-2024 *Het Laatste Nieuws* - Junior Verhelst

Vanaf maandag 2 december 2024 tot 4 april 2025 voert CAS-VOS, in opdracht van Fluvius, nutswerken uit langs de Antwerpsesteenweg. Deze voorbereidende werkzaamheden zijn nodig voor de heraanleg van de weg en de tramlijn. De werken brengen tijdelijke hinder met zich mee, waaronder verkeersomleidingen en afsluitingen.

Vanaf maandag 2 december 2024 tot 4 april 2025 voert CAS-VOS, in opdracht van Fluvius, nutswerken uit langs de Antwerpsesteenweg. Deze voorbereidende werkzaamheden zijn nodig voor de heraanleg van de weg en de tramlijn. De werken brengen tijdelijke hinder met zich mee, waaronder verkeersomleidingen en afsluitingen.

De werkzaamheden beginnen op 2 december, wanneer een boring wordt uitgevoerd op het kruispunt van de Antwerpsesteenweg en de Krugerstraat. Gedurende deze fase wordt de Krugerstraat afgesloten voor verkeer aan de kant van de Antwerpsesteenweg. Op 3 december wordt in het voetpad bij het kruispunt met de Windmolenstraat gewerkt, wat betekent dat ook de Windmolenstraat tijdelijk afgesloten wordt voor verkeer.

Vanaf 4 december wordt er geboord tussen de Mauroystraat en de Hof ter Heidelaan. Voetgangers worden omgeleid naar de rijbaan, en gemotoriseerd verkeer wordt over de tramsporen geleid. Op 5 december is er een zelfde type werk tussen de Leopoldlei en de Draaiboomstraat, waarbij de Draaiboomstraat afgesloten wordt voor verkeer. Gedurende 6 tot 9 december wordt er geboord in de Hertog Van Brabantlei, maar hier wordt alleen een tijdelijke oversteek voor voetgangers gevraagd.

Tussen 4 en 6 december vinden er boringen plaats ter hoogte van het kruispunt van de Sint-Bernardsesteenweg en de Antwerpsesteenweg, waarbij voetgangers een looproute op de parkeerstrook kunnen volgen. Van 9 tot 20 december wordt er geboord in de rijweg tussen de Windmolenstraat en de Sint-Bernardsesteenweg. Richting het Kiel is de rijweg afgesloten, met een omleiding via de Steynstraat en de Krugerstraat.

Voor de werken vanaf 6 januari tot 4 april zal het district met nog informatie naar buiten komen. Tijdens de uitvoering van de nutswerken kunnen er tijdelijke afsluitingen en omleidingen zijn.

Hobokense bedenker 'Blokken' overleden: "In één jaar tijd programma bedacht 'dat niets mocht kosten'"

02-12-2024 *Gazet van Antwerpen* - Debn, Dvd

Frank Symoens uit Hoboken is overleden op 73-jarige leeftijd in het Antwerpse Middelheimziekenhuis. Symoens was de bedenker van de immens populaire tv-quiz *Blokken* en de vader van zanger Pim Symoens.

29 seizoenen telt Vlaanderens langstlopende tv-quiz *Blokken* al. Zo staat elke weekavond in menige Vlaamse huiskamer het tv-toestel om 18.30 uur stevast afgestemd op VRT1 om Ben Crabbé en zijn twee kandidaten aan het werk te zien.

Maar de bedenker van de populaire tv-show is nu niet meer. In zijn tijd als producer bij de toenmalige BRT (de voorloper van de VRT) kreeg Symoens in 1993 de opdracht om een opvolger te bedenken voor *Topscore*. "Liefst een programma dat niets kostte, want voor *Topscore* moest de BRT per aflevering 50.000 frank rechten betalen aan het productiehuis", vertelde hij zeven jaar geleden in een interview met *Gazet van Antwerpen*.

In één jaar tijd moest hij iets nieuws bedenken. "Om de twee maanden belde de directeur televisie van de BRT me om te vragen of ik al iets had. Ik zei wel dat het in orde zou komen, maar het kwam niet meteen."

"Ik heb eens uitgerekend hoeveel de VRT tot nu toe heeft uitgespaard door een eigen format op poten te zetten: vijf miljoen euro, zonder de index mee te rekenen"

Tot Frank zijn zoon toen 11-jarige zoon Pim (die in 2005 deelnam aan *Star academy*) *Tetris* op de GameBoy zag spelen. "Hij had die gekregen voor zijn verjaardag en ik speelde er ook op. *Tetris*. Eigenlijk is het een onnozel spelletje, maar het was razend verslavend en altijd hetzelfde.

Ik begon het idee uit te werken zonder computer: op de grond legde ik geknipte en geplakte blokken.”

De quiz groeide uit tot een succes, al heeft Frank er niet veel aan verdiend. Nu bestaat er een regeling waarbij je een soort van auteursrechten krijgt voor een nieuw format, maar die is pas ingevoerd in 1994. “Ik heb daar een discussie met de VRT over gehad, maar zij beweren dat ik Blokken heb bedacht vóór 1994. Ik had wel een deal dat als het verkocht zou worden, ik een deel van de winst zou krijgen. Maar dat is dan weer nooit gebeurd. Ik heb het wel al eens uitgerekend, hoeveel de VRT tot nu toe heeft uitgespaard door een eigen format op poten te zetten: vijf miljoen euro, zonder de index mee te rekenen (lacht).”

Nieuw bestuursakkoord in Hoboken: N-VA, Vooruit en Groen vinden elkaar, Kathelijne Toen blijft burgemeester

10-12-2024 *Nieuwsblad* - Debn

Het heeft veel voeten in de aarde gehad, maar maandagavond bereikten de partijen N-VA, Vooruit en Groen een nieuw bestuursakkoord in Hoboken. Dat akkoord wordt woensdag officieel voorgesteld.

Na twee maanden van onderhandelingen is er een nieuw akkoord in Hoboken. Het was Vooruit-kopman en huidig schepen Tom De Boeck die tijdens het initiatiefrecht een coalitie op de been kon brengen. Kathelijne Toen (N-VA) blijft districtsburgemeester, De Boeck neemt een stap terug en wordt fractieleider in de districtsraad voor Vooruit.

“De afgelopen twee weken vonden er constructieve gesprekken plaats tussen de onderhandelaars. De drie partijen kwamen tot een gedeelde visie en bereikten een principieel akkoord over het bestuursakkoord voor de komende legislatuur en de verdeling van de bevoegdheden binnen het districtscollege”, klinkt het in een gezamenlijk persbericht.

Het nieuwe bestuursakkoord en bestuur wordt woensdag officieel voorgesteld om 16.30 uur in het Kasteel Sorghvliedt.

Schenkeningen

Vanuit de leden:

F. Morreel

- Blikken doos 1897 – “Vertrek de Belgica naar de Zuidpool”
- Brochures

F. Reusens

- Boek “zoeklicht op Niel”
- Bladzijde uit “Gazet van Antwerpen van 3/11/1891”

J. Ceulemans

- Geldbeugel “Congoboot”
- Kerkboek

P. Bertolo

- 3 Fotoboeken Cockerill Yards

E. Van Thillo

- Meter voor elektriciteit – de vroegere “compteur of conteur”

F. Vindevogel

- 1954-Kaart “Koninklijke Belgische zwem- en reddingsbond”
- 1974- Kaart KSAH – afdeling “sportvissen”
- Pillendoos Armand Craen
- Regimentsteentjes

Vanuit niet-leden

E. Vangrieken

- Haven van Antwerpen - loonboeken en pensioenkas Anthonissen

K. Dillen

- Notarisakte
- Fonoplaat "Harmonie Morgenrood"
- Kokarde "Sportieve Hobokenaar"
- Diploma's "Sportieve Hobokenaar"

L. Bastiaense

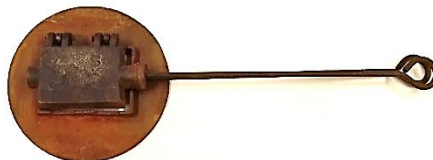
- Familiefoto's, documenten en brochures
- Doos "Zwitsal"

A. Herpiing

- Foto's en documenten

I. Toen

- Wandelstok
- Wafelijzer
- Doos om sigaretten te rollen
- Handboormachine
- Etui om schoenen te poetsen

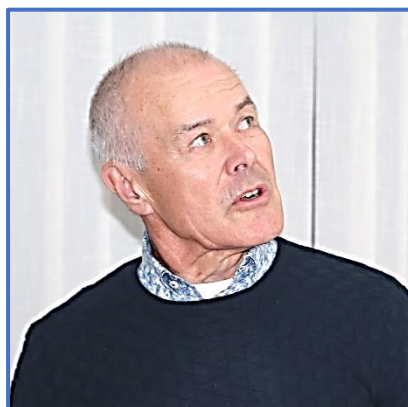

Algemene ledenvergadering – lezing 7 december

"Cockerill Yards: Een Reis door de Scheepsplannen en Vaartuigen van de Werf" – Verken de diverse vaartuigen die de scheepswerf Cockerill produceerde en hun uiteindelijke rol op zee.

Geert DE VRIESE

Wij namen afscheid van

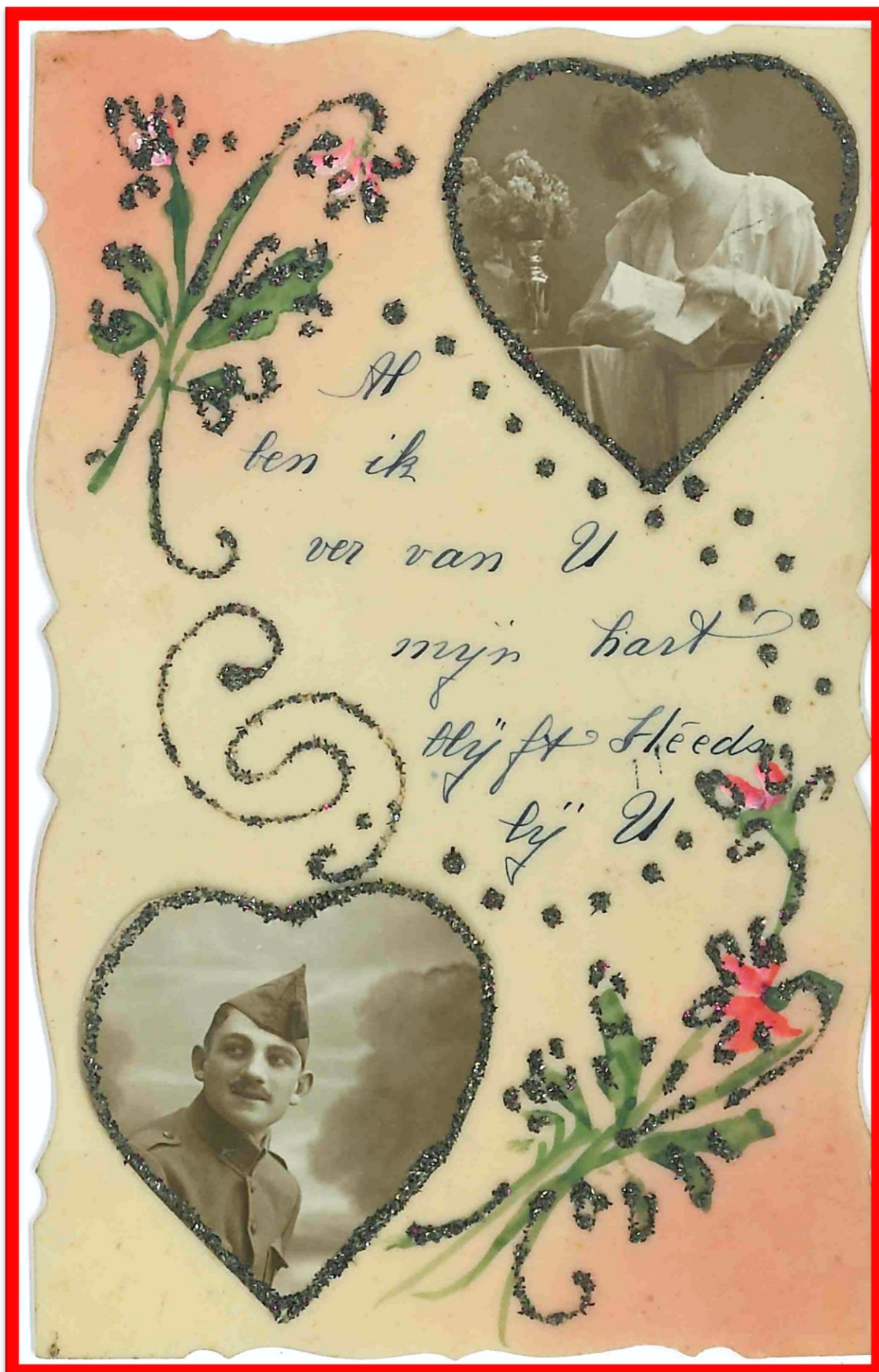
Lydie Dusong
1/11/2024

Wim Van Bladel
30/12/2024

Te noteren in uw agenda

Maandag 5 mei 2025 om 19u30	Gaspar Ducci	Hugo Soly
Maandag 1 september 2025 om 19u30	Moretusburg	Fred Libert en Hanne Van Assche
Zaterdag 6 december 2025 om 14u00	Reformatie en Contrareformatie te Hoboken en Antwerpen in de 16 ^{de} en 17 ^{de} eeuw	Guido Marnef
Zaterdag 7 februari 2026 om 14u00	Statutaire vergadering en receptie	
Maandag 4 mei 2026 om 19u30	Onder voorbehoud: Een nieuw ontwerp voor de site van de Blikfabriek	Technische Universiteit Delft
Maandag 7 september 2026 om 19u30	Onder voorbehoud: Muziek in Hoboken	
Zaterdag 5 december 2026 om 14u00	Kledij en uitrusting van een ridder op het slagveld van de Guldensporenslag in 1302 (*)	Joris De Sutter

Hobuechen 1135, de heemkundige kring van Hoboken, brengt de rijke geschiedenis van dit Antwerps district tot leven. Met een brede blik op het verleden wil de kring deze verhalen delen met een zo groot mogelijk publiek. De kring verzamelt en bewaart zorgvuldig allerlei documenten, foto's en voorwerpen die Hobokens erfgoed weerspiegelen.

Vier keer per jaar verschijnt het tijdschrift Hobuechen 1135, boordevol boeiende artikelen en ontdekkingen. Daarnaast organiseert de kring tentoonstellingen en lezingen, en ondersteunt ze organisaties, verenigingen en individuen bij vragen over de geschiedenis van Hoboken. De uitgebreide bibliotheek en archieven van Hobuechen 1135 staan open voor iedereen die geïnteresseerd is in het rijke verleden van Hoboken. Ontdek, leer en laat je inspireren!